

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๐๓ ตอนที่ ๑๐๒๑ – ๑๐๓๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๐๒๑

ส. การให้ผลของโลกุตตรกุศลให้ผลทันที ไม่ต้องรอถึงชาติหน้า แต่กุศลและอกุศลอื่น ๆ ยังต้องรอภพชาติ เช่น ผู้อบรมเจริญสมถภาวนา เมื่อฉานจิตเกิดยังไม่สามารถเป็นพรหมบุคคลในขณะที่ยังเป็นมนุษย์อยู่ แต่ถ้าฉานจิตไม่เสื่อมและเกิดก่อนจตุตถจิต เมื่อจตุตถจิตดับไป จะทำให้ปฏิสนธิจิตที่เป็นรูปาวจรจิตถ้าเป็นผลของรูปฉานกุศล หรือว่าที่เป็นรูปาวจรจิตถ้าเป็นผลของรูปาวจรกุศล เกิดขึ้นในรูปพรหมภูมิ หรือในรูปพรหมภูมิ เป็นพรหมบุคคล ซึ่งนั้นยังต้องคอยกาลเวลาที่จะให้ผล แต่กุศลประเภทเดียวที่ไม่ต้องคอยกาลเวลาที่จะให้ผล คือ โลกุตตรกุศล ทันทีที่โลกุตตรกุศลจิตดับ โลกุตตรวิบากจิตเกิดสืบต่อทันที ให้ผลโดยที่ไม่มีกาลระหว่างกันเลย และไม่ทำปฏิสนธิกิจด้วย สำหรับโลกุตตรวิบาก

เวลาที่โสดาปัตติมรรคจิตเกิดขึ้นดับกิเลส โสดาปัตติผลจิตเกิดต่อ มีนิพพานเป็นอารมณ์ โดยสภาพที่ดับกิเลสแล้วในขณะที่มีนิพพานเป็นอารมณ์เมื่อเป็นผลจิตนี้เป็นคู่ที่ ๑ ที่ใช้คำว่า พระอริยบุคคล ๔ คู่ ๘ บุคคล ได้แก่ พระโสดาบันบุคคล เมื่อโสดาปัตติมรรคจิตเกิดและดับไป โสดาปัตติผลจิตเกิดสืบต่อ เป็น ๑ คู่ ๒ บุคคล

และเมื่ออบรมเจริญปัญญาต่อไป สกทาคามีมรรคจิตเกิดขึ้นประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพานอีกครั้งหนึ่ง ช่วงขณะจิตเดียวที่ดับกิเลสตามขั้นของพระสกทาคามีบุคคล ดับไปแล้ว สกทาคามีผลจิตซึ่งเป็นโลกุตตรวิบากจิตเกิดสืบต่อประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน มีนิพพานเป็นอารมณ์โดยสภาพที่ดับกิเลสขั้นของสกทาคามีบุคคลแล้ว

เมื่ออบรมเจริญปัญญาต่อไป โลกุตตรจิตที่เป็นอนาคามีมรรคจิตเกิดขึ้นดับกิเลสตามขั้นของอนาคามีบุคคล เมื่ออนาคามีมรรคจิตดับไป อนาคามีผลจิตก็เกิดต่อ และเมื่ออบรมเจริญปัญญาต่อไป จะบรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์โดยที่อรหัตมรรคจิตเกิดขึ้นดับกิเลสที่เหลือทั้งหมด เพราะมีนิพพานเป็นอารมณ์ในขณะนั้น

เมื่ออรหัตตมรรคจิตดับไปแล้ว อรหัตตผลจิตก็เกิดต่อมีนิพพานเป็นอารมณ์ โดยสภาพที่ดับกิเลสทั้งหมดแล้ว เป็นพระอรหันตบุคคล

รวมเป็นพระอริยบุคคล ๔ คู่ ๘ บุคคล และเฉพาะจิต ๘ ดวงนี้ จำแนกเป็นโลกุตตรจิต เพราะเป็นจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์และดับกิเลส

ถ. โลกุตตรจิตทั้ง ๘ ก็เกิดดับ ทำไมไม่เรียกว่าโลก ทำไมเรียก โลกุตตรจิต

สุ. เพราะมีนิพพานเป็นอารมณ์และดับกิเลส

ถ. การเกิดดับของจิตไม่มีความหมายหรือ

สุ. ถ้ากล่าวโดยลักษณะของจิต เป็นสังขารธรรมโดยนัยต่าง ๆ แต่ถ้าจำแนกโดยโลกียะ โลกุตระ จิตนั้นชื่อว่า โลกุตตรจิต แต่จิตนั้นไม่ใช่ นิพพาน

ต้องเข้าใจความหมายด้วย มิฉะนั้นแล้วจะต่างอะไรระหว่างจิตที่รู้แจ้งนิพพาน กับจิตที่ไม่รู้แจ้งนิพพาน ก็ต้องมีคำ หรือมีชื่อซึ่งจะบัญญัติจิตที่รู้แจ้งนิพพานว่า ไม่ใช่โลกียจิต ไม่ใช่จิตที่เพียงประจักษ์ลักษณะเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมโดยที่ยังไม่ประจักษ์ลักษณะของนิพพาน แต่ขณะใด เมื่อใดที่ประจักษ์ลักษณะของนิพพาน ซึ่งเป็นโลกุตตรธรรม จิตที่ประจักษ์ลักษณะของนิพพานโดยประเภทที่จำแนกให้ต่างกับจิตอื่น ๆ จึงเป็นโลกุตตรจิต มิฉะนั้นแล้วจะไม่มีคำที่แสดงความต่างกันของจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ กับจิตที่ไม่มีนิพพานเป็นอารมณ์

โดยนัยของการจำแนกจิตโดยประเภทที่เป็นโลกียะและโลกุตระ ข้อความใน **อัฐธาสลินี อรรถกถา ธรรมสังคณีปกรณ์ จิตตูปปาตกัณฑ์** อธิบาย **จุฬันตรทุกะ** มีข้อความว่า

ชื่อว่าโลกียธรรม เพราะประกอบในโลก โดยเหตุที่นับเนื่องอยู่ในโลกนั้น

ชื่อว่าอูตตรธรรม คือ ธรรมอันยิ่ง เพราะข้ามขึ้นจากโลกนั้น

ชื่อว่าโลกุตตรธรรม เพราะข้ามขึ้นจากโลก โดยเหตุที่ไม่นับเนื่องอยู่ในโลก

ก็คงจะเป็นที่เข้าใจความหมายของโลกียจิตกับโลกุตตรจิต เพราะจิตทั้งหลายเป็นสังขารธรรม เป็นสภาพธรรมที่เกิดดับ แต่ที่จำแนกเป็นโลกียจิตและโลกุตตรจิต

ก็เพราะโลกุตตรจิตมีนิพพานเป็นอารมณ์และดับกิเลส และที่ชื่อว่าโลกุตตรธรรม เพราะข้ามขึ้นจากโลก โดยเหตุที่ไม่แนบเนื่องอยู่ในโลก

สำหรับคำว่า โลก ใน **ขุททกนิกาย จุฬนิกาย ภาค ๒ โมฆราชมาณวกปัญหานิกาย** ข้อ ๕๐๕ มีข้อความเช่นเดียวกับใน **สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค จันนวรรคที่ ๔ ปโลกสูตร** แต่ข้อความในตอนต้นมีว่า

คำว่า โลก ในอุเทศว่า สุกุญฺโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ ดังนี้ คือ นิรยโลก ตีรจฉานโลก ปิตติวิสยโลก มนุษยโลก เทวโลก ชันถโลก ธาตุโลก (คือ ธาตุ) อายตนโลก โลกนี้ โลกอื่น พรหมโลก พร้อมทั้งเทวโลก

ข้อความต่อไปใน **ขุททกนิกาย จุฬนิกาย ภาค ๒ โมฆราชมาณวกปัญหานิกาย** ก็มีข้อความตรงกับ **สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค สุกุญฺตสูตร ข้อ ๑๐๒** ซึ่งมีข้อความว่า

ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า โลกว่างเปล่า ๆ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงเรียกว่า โลกว่างเปล่า

เรียกได้ใหม่ว่า โลกว่างเปล่า ว่างจริงหรือเปล่า กำลังว่าง ๆ อยู่หรือเปล่า ที่ชอบคำว่า ว่าง และกับบอกว่า ว่าง ก็ควรที่จะได้เข้าใจความหมายที่ว่า โลกว่าง หรือว่า โลกว่างเปล่านั้น พระผู้มีพระภาคทรงหมายความว่าอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ เพราะว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน ฉะนั้นจึงเรียกว่า โลกว่างเปล่า

ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีอะไรเลย มี แต่ว่าสิ่งที่มีนั้นเพราะ ว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน ฉะนั้นจึงเรียกว่า โลกว่างเปล่า

อะไรเล่าว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน ตอบได้แล้วใช่ไหม ตอนนี้อยู่เหมือนใน **ปโลกสูตร** คือ

จักขุแล่ว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน รูปว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน จักขุวิญญูณว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน จักขุสัมผัสว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนาที่เกิดเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยก็ว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน ... ฯลฯ ใจว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน ัมมมารมณว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน มโนวิญญูณว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน มโนสัมผัสว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนาที่เกิดเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัยก็ว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน

ดูกร อานนท์ เพราะว่างเปล่าจากตน หรือจากของ ๆ ตน ฉะนั้นจึงเรียกว่า โลกว่างเปล่า

ไม่ใช่ว่าไม่รู้อะไร ก็ว่าง โดยที่ไม่รู้อะไรเลย ว่าอะไรว่าง ว่างอย่างไร แต่ต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ที่ว่างจากตน หรือว่างจากความเป็นของ ๆ ตน คือ ของเราก็คเพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปแต่ละอย่าง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

บางท่านอาจจะมีความรู้สึกว่า บางวันเหมือนกับไม่มีอะไรที่เป็นของเราเลย ทำไมไม่รู้สึกอย่างนี้มาก่อน ไซ้ใหม่ แต่ก่อนเคยยึดถือทุกอย่างว่าเป็นของเราและเป็นเรา แต่วันหนึ่งพึงธรรมบ่อย ๆ มาก ๆ เข้าก็เกิดนึกขึ้นมาว่า ไม่เห็นมีอะไรที่จะเป็นของเราสักอย่างเดียว ไม่น่าที่จะหลงยึดถือว่าเป็นของของเราเลย แต่อย่างนั้นพอใหม่ ไม่มีทางที่จะดับกิเลสเลย ซึ่งถ้าไม่รู้ก็คิดว่า คงได้บุญมากแล้ว ใกล้ต่อการที่จะได้เป็นพระอรหันต์ เพราะก่อนหน้านี้ไม่เคยนึกอย่างนี้ ไม่เคยรู้สึกอย่างนี้ ไม่เคยเกิดความรู้สึกว่า ไม่น่าจะยึดถือสิ่งที่มีอยู่ว่าเป็นของเราเลย ดูเหมือนเป็นความอัศจรรย์ที่จะคิดอย่างนั้นขึ้น

แต่ให้ทราบว่า นั้นไม่ใช่หนทางดับกิเลส เพราะลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้ที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึก เป็นนามธรรมอย่างไร เมื่อยังไม่ได้อบรมเจริญปัญญาที่จะ

เข้าใจอรรถคือลักษณะที่แท้จริงของสภาพที่เป็นเพียงธาตุรู้ สภาพรู้ ก็ไม่มีทางที่จะ
ประจักษ์ความเกิดดับ ความไม่เที่ยงของสภาพนามธรรมและรูปธรรมซึ่งกำลังเกิดดับ
ที่เป็นโลกเพราะเกิดขึ้นแล้วดับไป

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะคิดอย่างไร อย่าหลงคิดว่า นั่นเป็นปัญญาซึ่งสามารถที่
จะละกิเลส ถ้าสติไม่เกิด ไม่ระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ไม่พิจารณาจนกระทั่ง
สามารถรู้ความต่างกันของรูปธรรมและนามธรรมจริง ๆ และถ้าลักษณะที่เป็น
นามธรรมและรูปธรรมยังไม่ปรากฏทางมโนทวารที่ละลักษณะ ซึ่งเป็นการประจักษ์แจ้ง
ชัดเจน ไม่มีทางที่ปัญญาจะเจริญขึ้นจนกระทั่งสามารถรู้ว่า สภาพธรรมทั้งหลายเป็น
เพียงโลกซึ่งว่างเปล่า สัจจากการที่จะยึดถือว่าเป็นตัวตน หรือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล
ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสใน **ขุททกนิกาย จุฬนิทเทส ภาค ๒ โมฆราชมาณวก
ปัญหานิทเทส ข้อ ๕๐๕** ซึ่งมีข้อความว่า

ดูกร ความนิ เมื่อบุคคลเห็นซึ่งความเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งสิ้น ซึ่งความสืบ
ต่อแห่งสังขารทั้งสิ้นตามความเป็นจริง ภัยนั้นย่อมไม่มี เมื่อใดบุคคลย่อมพิจารณา
เห็นโลกเสมอด้วยหยาและไมด้วยปัญญา เมื่อนั้น บุคคลนั้นย่อมไม่ปรารถนาภพหรือ
อัตภาพอะไร ๆ อื่น เว้นไว้แต่นิพพานอันไม่มีปฏิสนธิ

บุคคลย่อมพิจารณาเห็นโลก โดยความเป็นของสูญแม้อย่างนี้

สำหรับข้อความที่ผู้ใดจะพิจารณาเห็นโลกเสมอด้วยหยาและไมด้วยปัญญา
จริง ๆ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน หยา ไม่
กึ่งไม และใบไม้ใดที่มีอยู่ในเขตวันวิหารนี้ ชนพืชนำหยา ไม่ กึ่งไม และใบไม้ขึ้นไป
เสีย เผาเสีย หรือพึงทำตามควรแก่เหตุ ท่านทั้งหลายพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า ชนนำ
เราทั้งหลายไปเสีย เผาเสีย หรือทำตามควรแก่เหตุบ้างหรือหนอ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

นั่นเป็นเพราะเหตุอะไร

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่ใช่ตน หรือสิ่งที่เนื่องกับตนของข้าพระองค์ทั้งหลาย
อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล สิ่งใดไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย
ท่านทั้งหลายจงละสิ่งนั้นเสีย สิ่งนั้นอันท่านทั้งหลายละเสียแล้ว จักเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์ เพื่อความสุขตลอดกาลนาน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย รูปไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงละรูปนั้นเสีย
รูปนั้นอันท่านทั้งหลายละเสียแล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขตลอดกาล
นาน ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ใช่ของท่านทั้งหลาย
ท่านทั้งหลายจงละสิ่งนั้นเสีย สิ่งนั้นอันท่านทั้งหลายละเสียแล้ว จักเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์ เพื่อความสุขตลอดกาลนาน บุคคลย่อมพิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของ
สูญแม้อย่างนี้

ถ้ายังไม่รู้สึกว่าเป็นของ ท่าน เวทนา ความรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งเคยเป็นของ
ท่านหรือเคยยึดถือว่าเป็นของ ท่าน สัญญา ความจำต่าง ๆ ว่าเป็นเราชื่อนี้ในโลกนี้
มีกิจหน้าที่อย่างนี้ สังขารขันธ์ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นกุศลธรรมหรืออกุศลธรรมทั้งหลาย
ถ้ายังไม่รู้สึกว่าเป็นของ ท่าน และไม้ และกิ่งไม้ และใบไม้ ทรายนั้นก็ยังไม่สามารถ
ที่จะละการยึดถือสภาพธรรม คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่า เป็น
ของตน หรือว่าเป็นตัวตนได้

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ ไม่ใช่รู้ขณะอื่น ๆ แต่กำลังเห็น
อย่างนี้ เป็นเพียงธาตุรู้ สภาพรู้ซึ่งเกิดขึ้นและดับไป เหมือนกันใหม่กับเห็นขณะอื่น ๆ
ของบุคคลอื่น ๆ ของขันธ์อื่น ๆ เหมือนกันใหม่ เสมอกันใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการเห็นกิติ
การได้ยินกิติ การได้กลิ่นกิติ การลิ้มรสกิติ สุขเวทนา ไม่ว่าจะเป็นของใคร
ทุกขเวทนา ไม่ว่าจะเป็นของใคร โลกะ ไม่ว่าจะเป็นของใคร ถ้าไม่ประจักษ์แจ้งอย่าง
นี้จริง ๆ ก็ยังไม่ใกล้ หรือว่ายังไม่พร้อมแก่การที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล

ไม่ว่าวันไหนจะเกิดปลงขึ้นมามี ไม่ใช่ของเรา ไม่ควรจะยึดถือว่าเป็นของเรา แต่เราไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏโดยลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมตามความเป็นจริง เมื่อนั้นก็ไม่ใช่มรรคมีองค์ ๘ ที่จะทำให้เกิดความเป็นพระอริยบุคคลได้

ถ. เวลาที่บรรดาเทพ พรหม ท่านทำอะไรต่าง ๆ มาสังสถิตตามสำนักหลายแห่ง ผมสงสัยว่า บรรดาเทพต่าง ๆ ที่มาประทับทรงนี้ มาจากไหน หรือมาจากอะไร หรือว่าไม่มี

ส. ถ้าใครบอกอะไร ควรจะเชื่อกันที หรือว่าควรจะพิจารณาเหตุผลหรือประโยชน์ว่า มีประโยชน์อะไรหรือเปล่าในการที่จะเชื่อว่าเทพมาสิง มาทรง หรือมาติดต่อ มีประโยชน์อะไร ก่อนอื่นต้องคิดถึงประโยชน์ ทราบไหมว่า ประโยชน์คืออะไร

ถ. เท่าที่ผมสังเกตดู คนที่มีความทุกข์ในการครองชีพ หรือมีความทุกข์ด้วยโรคภัยเบียดเบียน ก็ไปหาท่านเหล่านี้ เมื่อประทับทรงแล้วก็บอกว่า เป็นท่านโน้น ท่านนี้ หรือเป็นพระราชาคณะชั้นสมเด็จพระเจ้า เป็นอดีตพระมหากษัตริย์ที่ล่วงไปแล้วก็มี ทำให้ผมสงสัยว่า จิตที่มาประทับทรงนั้นมีจริงหรือเปล่า หรืออะไรที่มาประทับทรง บางรายก็บอกยา บางรายก็บอกเหตุการณ์ ซึ่งขณะนั้นก็ไม่มีคนเชื่อ แต่ต่อมาปรากฏว่าเหตุการณ์เป็นจริงตามที่เทพนั้นบอก ผมก็สงสัย

ส. ประโยชน์คืออะไร

ถ. ประโยชน์ คือ ผู้ที่ไปรักษาบางรายก็ได้ผล บางรายก็ไม่ได้ผล แต่ประโยชน์บางอย่างที่เป็นเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมือง ปรากฏว่าท่านเทพนั้นพูดตรงแต่ในขณะนั้นคนไม่เชื่อ

ส. ประโยชน์ที่แท้จริงคือ

ถ. ที่แท้จริง คือ ได้รู้ว่าเทพองค์นั้นพูดจริง วิญญาณอะไรเข้ามาประทับทรง อยากจะรู้อย่างนี้

ส. นี่ไม่ใช่ประโยชน์ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ประโยชน์ที่ทุกท่านควรจะได้รับ คือ รู้จักตนเอง รู้จักสภาพธรรมตามความเป็นจริง ถ้าเทพเหล่านั้นสอนธรรมให้

เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนเพื่อประโยชน์ของผู้ที่ไปหา ให้ฟังตนเอง ให้ฟังกรรมของตนเอง ไม่ใช่ให้ฟังเทพ นั่นถูก แต่ถ้าเทพสอนให้ฟังเทพ ไม่ได้สอนให้เข้าใจตนเอง และไม่ได้สอนให้เข้าใจการฟังกรรมของตนเอง นั่นไม่ถูก ไม่มีประโยชน์อะไรในการคิดฟังคนอื่น โดยที่ไม่รู้ว่า แท้ที่จริงแล้วที่ฟังที่แท้จริง คือ ตนเอง การกระทำของตนเอง และควรที่จะรู้จักตนเองให้ยิ่งขึ้น ให้ถูกต้อง ให้ชัดเจน ไม่ใช่ยิ่งหลงไปไกลจากที่จะรู้จักตนเอง เพราะว่าไปรู้จักอื่น ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว ถ้าไม่รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง ไม่ชื่อว่า รู้จักใคร

๑๐๒๒

ถ. ปัญหาอยู่ที่ว่า อะไรที่มาประทับทรง อยากทราบตรงนี้ อยากจะรู้ความจริงให้ชัดลงไปว่า บรรดาเทพต่าง ๆ นี่มาหลอกประชาชน หรือว่าจะถูกประชาชน ...

ส. รู้จักตนเองขณะนี้ กำลังเป็นนามธรรมหรือรูปธรรมเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนดีกว่า และยังรู้ด้วยว่า ขณะที่กำลังคิดถึงเรื่องเหล่านี้ก็เป็นแต่เพียงขณะที่จิตชนิดหนึ่งเกิดขึ้นและก็นึก และก็นับไป แต่จะไม่เอาประโยชน์อย่างนี้ไปไหน จะไปเอาประโยชน์อื่น

ถ. อยากจะรู้ความจริงว่า มาอย่างไร ไปอย่างไร ซึ่งเวลานี้มีมาก

ส. ใครจะรู้ได้ ความจริงถ้าผู้ที่ได้ฌานสมาบัติ รู้ถูกเพราะมีทิพพจักขุจะไปแสวงหาผู้ที่ได้ฌานสมาบัติและมีทิพพจักขุ หรือว่าจะเที่ยวถามกันไป แต่ถึงจะตอบว่าอย่างไร ก็ยังไม่แน่ใจ เพราะบุคคลที่ไม่ได้ทิพพจักขุไม่สามารถเห็นเทพ ใครก็ตามที่เห็นเทพได้บ่อย ๆ ง่าย ๆ สะดวก ๆ ต้องเป็นผู้ที่ได้ฌานและมีทิพพจักขุ เพราะมีวสี มีความคล่องแคล่ว แต่ถ้าไม่ได้อบรมเจริญความสงบ ไม่ถึงอุปปจารสมาธิ ไม่ถึงอัปปนาสมาธิ ไม่ถึงฌานจิตตั้งแต่ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปัญจฌาน และอรุณฌาน และถึงแม้ว่าจะบรรลุถึงอรุณฌานแล้ว ก็ยังจะต้องฝึกหัดการเข้า การออก โดยนัยหลายอย่างกว่าที่ทิพพจักขุจะเกิดขึ้น ถ้าบุคคลใดยังไม่สามารถกระทำการอย่างนั้นก็ไม่สามารถตอบได้ว่า เห็นเทพ เพราะฉะนั้น ถ้าใครกล่าวว่าเห็นเทพ หรือว่าเทพมา ต้องมีผู้รู้ ผู้เห็น ไขไหม จึงจะกล่าวได้ แต่ผู้นั้นสมควรแก่การที่จะเห็นเทพจริง ๆ หรือเปล่า

ต้องเป็นผู้ที่มีเหตุผล คือ รู้เหตุว่าทำอย่างไรจึงจะมีทิพพจักขุ และถ้าไม่มีทิพพจักขุ จะเห็นเทพได้อย่างคล่องแคล่วไหม หรือเพียงแต่นึกว่าเทพมา เช่น บางคนพอมีกลิ่นธูปก็คิดว่าเทพมา คิดง่าย ๆ ว่าเทพมา ไม่มีเหตุไม่มีผลอะไรเลย กับคนที่ถ้าได้กลิ่นธูปก็ไม่ได้สนใจว่าเทพจะมา แต่ดูว่าบ้านไหนจุดธูปหรือเปล่า และก็สามารภที่

จะรู้ได้ว่า อาจจะเป็นข้างบนบ้านจุด หรือข้าง ๆ บ้านจุดเท่านั้นเอง กับอาการที่จะหลงคิดไปว่า เทพมาจะได้คุยกับเทพ อย่างไหนจะเป็นความเห็นที่ถูกต้อง อย่างไหนจะเป็นการเชื่อที่มีเหตุผล และอย่างไหนจะเป็นประโยชน์ ข้อสำคัญที่สุด คือ ประโยชน์ เพราะถ้าเชื่อง่าย ประโยชน์อยู่กับผู้ที่เชื่утเทพ จริงไหม ได้รับความนับถือว่า เป็นผู้ที่สามารถติดต่อกับเทพได้ นั่นเป็นประโยชน์สำหรับผู้เชื่утเทพ ซึ่งคนอื่นทำไม่ได้

เพราะฉะนั้น ผู้นั้นต้องการอะไร และได้ประโยชน์อะไร นี่เป็นสิ่งที่ควรจะเป็นประโยชน์ที่แท้จริงหรือเปล่า เป็นประโยชน์กับใคร ถ้าไม่เป็นประโยชน์แก่ท่านผู้ฟัง ก็ไม่ต้องสนใจ เท่านั้นเอง ใครจะตื่นเต้น ใครจะสนใจ ก็เป็นเรื่องของผู้ที่สะสมมาที่จะตื่นเต้นสนใจ เพราะไม่ได้ประจักษ์ในประโยชน์ที่แท้จริงสำหรับตนเองว่า ต้องรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ต้องได้ประโยชน์จากการพบการฟังพระธรรม

ยังสนใจอยู่ไหม

ผลก็คือ ไม่รู้แน่ ก็ยังคงเป็นความสงสัยอยู่เรื่อย ๆ

นี่เป็นชีวิตประจำวัน ซึ่งแท้ที่จริงแล้วก็แค่เพียงสภาพธรรมที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้นและดับไปแต่ละขณะ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ก็จะมีเรา มีเขา มีบุคคลต่าง ๆ มีเทพ แต่ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญา รู้จักตัวเองตามความเป็นจริงว่า แท้ที่จริงที่โลกปรากฏเป็นโลก และที่มีสัตว์บุคคล วัตถุสิ่งต่าง ๆ ปรากฏในโลก ก็เพราะมีสภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรม คือ จิต เจตสิก รูปเกิดขึ้น ถ้าไม่มีจิต เจตสิก รูปเกิดขึ้น โลกไหน ๆ ก็ไม่มี แต่เพราะเมื่อสภาพธรรม คือ จิต เจตสิก รูปเกิดขึ้นและดับไปสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว การไม่รู้ลักษณะที่เกิดดับของจิต เจตสิก รูป จึงยึดถืออาการของจิต เจตสิก รูปซึ่งเกิดดับสืบต่อปรากฏเป็นพื้นฐานว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุต่าง ๆ เป็นโลก

ถ้าไม่ได้ศึกษาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง และพิจารณาพร้อมกับการอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะไม่ชื่อว่า รู้จักโลก แม้ว่าจะได้อยู่ในโลกนี้นานแล้ว ไม่ว่าจะเป็นจำนวนกี่ปีสำหรับชาตินี้ และในอดีตชาติก่อน ๆ ก็ไม่ได้รู้จักโลก ตราบใดที่ไม่ได้ศึกษาพระธรรม และไม่ได้อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตาม

ความเป็นจริง และยังไม่สามารถพ้นไปจากโลก เพราะเมื่อไม่รู้จักโลก จะพ้นจากโลกได้อย่างไร

ไม่ว่าจะสุขสักเท่าไร ก็ไม่ได้สุขตลอดกาล เพราะแท้ที่จริงแล้วความรู้สึกเป็นสุขก็เกิดขึ้นเพียงชั่วระยะที่สั้น เล็กน้อยมาก คือ ชั่วขณะจิตซึ่งเกิดขึ้นและดับไป ถ้าไม่ศึกษาสภาพธรรมตามความเป็นจริง จะไม่รู้แม้แต่ว่าอะไรปรากฏในโลก อย่างเสียงทุกคนไม่สงสัย เพราะว่าได้ยินเสียง แต่ถ้าไม่มีสภาพรู้ ไม่มีธาตุรู้ซึ่งกำลังได้ยินหรือรู้เสียง เสียงจะปรากฏไหม เพราะฉะนั้น อารมณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นสิ่งที่แสดงให้รู้ในลักษณะของจิตซึ่งเป็นสภาพรู้หรือธาตุรู้ได้ เพราะถ้าไม่มีอารมณ์ต่าง ๆ ปรากฏ จิตซึ่งเป็นสภาพรู้ ธาตุรู้กำลังเกิดดับ ใครสามารถจะรู้ได้ในลักษณะของจิต ถ้าไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่คิดนึก จะรู้ใหม่ว่า มีจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ ธาตุรู้ซึ่งกำลังเกิดดับก็ไม่รู้ แต่เวลาที่มีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แต่เพราะไม่รู้ลักษณะของสภาพของธรรมตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและดับไป สืบต่อกันอย่างรวดเร็ว จึงยึดถืออาการฐานของสิ่งที่ปรากฏว่า เป็นสัตว์บ้าง เป็นบุคคลต่าง ๆ บ้าง เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ บ้าง

เพราะฉะนั้น ตราบใดที่ยังเข้าใจว่า โลกเป็นอย่างนี้ ไม่ชื่อว่า รู้จักโลกตามความเป็นจริง แม้ว่าจะได้ศึกษาเรื่องของโลกโดยวิชาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะโดยภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ถึงหลายล้านปีมาแล้วก็ตาม หรือว่าโดยวิชาวิทยาศาสตร์ ก็ไม่ชื่อว่า รู้จักโลกตามความเป็นจริง และวิชาการทั้งหลายเหล่านั้น ก็ไม่สามารถทำให้พ้นจากโลกได้ เพราะเมื่อไม่รู้จักโลก ก็ย่อมพ้นจากโลกไม่ได้

และโลกนี้ วันหนึ่ง ๆ มีสาระอะไรบ้าง สุขเวทนาเกิดขึ้นและก็หมดไป จะให้สุขเวทนานั้นกลับคืนมาอีกก็ไม่ได้ หรือว่าท่านผู้ใดจะมีทุกข์ทรมานแสนสาหัสในโลกนี้ อยากจะพ้นจากโลกนี้สักเท่าไร ก็พ้นไม่ได้ ถ้าไม่รู้จักโลกตามความเป็นจริง

ข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ท่านผู้ฟังพร้อมหรือยังที่จะไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน แม้แต่ตัวท่านในขณะนี้ก็ไม่มี พร้อมไหมที่จะละทิ้งโลก เพราะต้องไม่มี

ตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลก่อน จึงจะดับโลก หรือว่าพ้นโลกได้ เพียงแต่คิดก็ไม่ไหว แล้ว ไซ้ใหม่ ที่จะไม่มีความที่กำลังนั่งและได้ยิน และไม่มีความที่คิดญาณาคติ ไม่มีมิตรสหาย ไม่มีวัตถุต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่พอใจ

ยังไม่ต้องให้พ้นโลก หรือว่าให้หมดวัตถุสิ่งต่าง ๆ เพียงแต่สักอย่างสองอย่างซึ่งคิดจะสละให้บุคคลอื่น ลองคิดดูว่าจะสละได้ไหม ทุกอย่างที่เป็นของ ๆ ท่าน ยังไม่ต้องละจากโลกนี้ไป ยังไม่ต้องพ้นจากโลก เพียงแต่คิดที่จะให้คนอื่นก็ยังยากที่จะสละให้ได้ เพราะฉะนั้น การที่จะไม่ให้มีตัวตนเลย ต้องเข้าถึงอรรถนี้ว่า การที่จะรู้จักโลกตามความเป็นจริง คือ มีสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยปรุงแต่งและกีดดับไปแต่ละอย่างทีละอย่างทีละปรากฏ จึงไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน และไม่ใช่วัตถุสิ่งใด ๆ พร้อมที่จะรับความจริง รู้ความจริงอย่างนี้ หรือว่ายังไม่พร้อม ยังทนไม่ไหว ทนไม่ได้ที่จะเป็นอย่างนั้น ยังต้องเป็นเรา เป็นตัวตนอยู่

การที่จะรู้จักโลกตามความเป็นจริง ไม่ใช่สิ่งที่ย่าง ผู้ที่ฟังพระธรรมได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องโลกตามที่พระองค์ทรงตรัสรู้ และก็พิจารณา น้อมประพฤติปฏิบัติตาม พร้อมทั้งอบรมเจริญปัญญา จนกว่าปัญญาจะเจริญขึ้น จึงรู้ลักษณะของโลกได้ตามความเป็นจริง ซึ่งไม่ใช่รู้โลกในขณะอื่นเลย แต่ในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึกในขณะนี้ จึงจะเป็นหนทางที่จะทำให้รู้จักโลกที่กำลังเกิดดับในขณะนี้

เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรม คือ การที่จะน้อมพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะสภาพธรรมเหล่านี้ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นโลก ถ้าโดยวิธีอื่น ไม่มีหนทางที่จะรู้จักโลกได้

สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค สมิตินสูตรที่ ๔ ข้อ ๗๕

ท่านพระสมิตินทูลถามว่า

... ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า โลก โลก ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร จึงเป็นโลก หรือบัญญัติว่าโลก

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร สมมติ จักขุ รูป จักขุวิญญาณ ธรรมที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจักขุวิญญาณ มีอยู่ ณ ที่ใด โลกหรือการบัญญัติว่าโลก ก็มีอยู่ ณ ที่นั้น ฯลฯ

การที่จะรู้จักโลก ก็เพราะมีตาจึงเห็นโลก มีหูจึงได้ยินเสียงโลก มีจมูกจึงได้กลิ่นโลก มีลิ้นจึงได้รสนโลก มีกายจึงรู้เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหวที่กระทบสัมผัสโลก ถ้าไม่มีทางเหล่านี้โลกจะปรากฏได้ไหม ไม่มีการเห็นทางตา ไม่มีการได้ยินทางหู ไม่มีการได้กลิ่นทางจมูก ไม่มีการลิ้มรสทางลิ้น ไม่มีการรู้โผฏฐัพพะทางกาย โลกไหนจะปรากฏ โลกนี้ย่อมไม่ปรากฏ หรือว่าโลกไหน ๆ ก็ย่อมไม่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น ที่ยึดถือว่าเป็นโลกกำลังปรากฏ เพราะเห็น เห็นอะไร เห็นโลก สิ่งปรากฏทางตาเป็นโลก ได้ยินเสียง เสียงอะไร เสียงเป็นโลกอีกเหมือนกัน ถ้าไม่มีเสียง ไม่มีได้ยิน โลกเสียงก็ไม่มี เพราะฉะนั้น โลกที่ประกอบด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ปรากฏได้เพราะมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ไม่ต้องแสวงหาโลกที่อื่น ไม่ว่าจะอยู่โลกไหนทั้งสิ้น ที่โลกจะปรากฏก็เพราะตาเห็น หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และใจคิดนึกเรื่องของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร สมมติ จักขุ รูป จักขุวิญญาณ ธรรมที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจักขุวิญญาณ ไม่มี ณ ที่ใด โลกหรือการบัญญัติว่าโลกก็ไม่มี ณ ที่นั้น ฯลฯ ใจ ธรรมารมณ์ มโนวิญญาณ ธรรมที่จะพึงรู้แจ้งด้วยมโนวิญญาณไม่มี ณ ที่ใด โลกหรือการบัญญัติว่าโลกก็ไม่มี ณ ที่นั้น ฯ

ถ้าไม่รู้จักโลกตามความเป็นจริง อยากจะพ้นจากโลก ก็พ้นไม่ได้ และก็อยู่ในโลกอย่างไม่รู้จักโลก อยู่มานาน ไม่ใช่เฉพาะในชาตินี้ ในอดีตอนันตชาติก็อยู่ในโลก และจะต้องอยู่ต่อไปอีกนานถ้ายังไม่รู้จักโลก เพราะฉะนั้น ก็อยู่ในโลกด้วยความไม่รู้จักโลก และไม่เห็นโลกตามความเป็นจริง วนเวียนไป สุขบ้าง ทุกข์บ้าง เป็นอย่างไร

ยังไม่พ้นจากโลก มีใครอยากจะพ้นหรือยัง ยัง แน่นนอน เพราะยังไม่รู้จักโลก ต่อเมื่อใดที่รู้จักโลกแล้ว ก็รู้จักหนทางที่จะพ้นจากโลกได้

บางท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วแต่ยังมีตัวตนอยู่ เคยได้ยินอย่างนี้บ้างไหม ไปเฝ้าหรือว่าทำทาน และมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขในการถวายทานนั้น ๆ

สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ผัคคุณสูตร ข้อ ๙๙- ข้อ ๑๐๐ มีข้อความที่เป็นคำตอบโดยตรงจากพระไตรปิฎก ซึ่งท่านผู้ฟังจะได้พิจารณา ข้อความมีว่า

ครั้งนั้นแล ท่านพระผัคคุณะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลเมื่อจะบัญญัติ พึงบัญญัติพระพุทธเจ้าผู้ตัดค้นหาเครื่องให้เนิ่นช้าแล้ว ตัดทางได้แล้ว ครอบงำวัฏฏะได้แล้ว ล่วงพ้นทุกข์ทั้งปวง ปรินิพพานล่วงไปแล้วด้วยจักขุใด จักขุนั้นมีอยู่หรือหนอ ฯลฯ บุคคลเมื่อจะบัญญัติ พึงบัญญัติพระพุทธเจ้าผู้ตัดค้นหาเครื่องให้เนิ่นช้าแล้ว ตัดทางได้แล้ว ครอบงำวัฏฏะได้แล้ว ล่วงพ้นทุกข์ทั้งปวง ปรินิพพานล่วงไปแล้วด้วยใจใด ใจนั้นมีอยู่หรือหนอ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

คือถามว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว จะยังมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่อีกหรือเปล่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ผัคคุณะ บุคคลเมื่อจะบัญญัติ พึงบัญญัติพระพุทธเจ้าผู้ตัดค้นหาเครื่องให้เนิ่นช้าแล้ว ตัดทางได้แล้ว ครอบงำวัฏฏะได้แล้ว ล่วงพ้นทุกข์ทั้งปวง ปรินิพพานล่วงไปแล้วด้วยจักขุใด จักขุนั้นไม่มีเลย ฯลฯ บุคคลเมื่อจะบัญญัติ พึงบัญญัติพระพุทธเจ้าผู้ตัดค้นหาเครื่องให้เนิ่นช้าแล้ว ตัดทางได้แล้ว ครอบงำวัฏฏะได้แล้ว ล่วงพ้นทุกข์ทั้งปวง ปรินิพพานล่วงไปแล้วด้วยใจใด ใจนั้นไม่มีเลย ฯ

จบ สูตรที่ ๑๐

ทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หลังจากทีปรินิพพานแล้ว ไม่มีอีกเลย เพราะฉะนั้น ความหมายของปรินิพพานไม่ใช่เข้าไปสู่สถานที่หนึ่งใด และก็มาเป็น

ประมุขของการรับทานเมื่อมีบุคคลถวายทาน มิฉะนั้นก็จะไม่พ้นจากโลก ถ้ายังมีการเห็น ยังมีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ ก็ยังต้องมีทุกข์ เพราะมีการเกิดขึ้นและดับไป ยังไม่สามารถที่จะพ้นทุกข์ได้ และถ้าไม่รู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่มีทางที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมที่จะดับกิเลส ซึ่งไม่ใช่ทำอย่างอื่น หรือไม่ใช่ทำอย่างอื่น ต้องเป็นปกติ ในขณะนี้สภาพธรรมเกิดขึ้นตามความเป็นจริง สติสามารถที่จะเกิดระลึกศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นเพียงนามธรรมหรือรูปธรรม

ท่านผู้ฟังคงจะได้ยินคำว่า อกาลิโก หรืออกาลิกรรณบอย ๆ ซึ่งหมายความว่า ถึงโลกุตตรมรรคจิต ที่เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้โลกุตตรวิบากจิต คือ ผลจิต เกิดสืบต่อทันทีโดยไม่มีระหว่างกัน นั่นเป็นผลขึ้นปลายขณะที่โลกุตตรกุศลเกิดและดับไป โลกุตตรวิบากเกิดสืบต่อทันที

แต่ว่าในขณะนี้ ซึ่งโลกุตตรจิต คือ โสตาปัตติมรรคจิต โสตาปัตติผลจิต สกทาคามีมรรคจิต สกทามีผลจิต อนาคามีมรรคจิต อนาคามีผลจิต หรือ อรหัตตมรรคจิต อรหัตตผลจิตยังไม่เกิด เพราะฉะนั้น อกาลิกรรณ คือ ในขณะที่สภาพธรรมกำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และสติสามารถระลึก ปัญญาสามารถพิจารณาศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ในขณะนี้เอง จึงจะชื่อว่า ไม่ต้องอาศัยกาลเวลา คือ ไม่ต้องเลือกว่า ต้องเป็นตอนเช้า หรือ ตอนสาย หรือตอนบ่าย หรือตอนค่ำ

๑๐๒๓

สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค อุปวาณสูตร ข้อ ๗๘ - ข้อ ๘๔ มีข้อความว่า

ครั้งนั้นแล ท่านพระอุปวาณะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่ตรัสว่า ธรรมอันผู้บรรลุนั้นจะพึงเห็นเอง ธรรมอันผู้บรรลุนั้นจะพึงเห็นเอง ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรพระธรรมจึงชื่อว่า อันผู้บรรลุนั้นจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อັນวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อุปวาณะ ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้วเป็นผู้เสวยรูป เสวยความกำหนดในรูป และรู้ชัดซึ่งความกำหนดในรูปอันมีอยู่ในภายในว่า เรายังมีความกำหนดในรูปในภายใน อากาโรที่ภิกษุเห็นรูปด้วยจักขุแล้วเป็นผู้เสวยรูป เสวยความกำหนดในรูป และรู้ชัดซึ่งความกำหนดในรูปอันมีอยู่ในภายในว่า เรายังมีความกำหนดในรูปในภายใน อย่างนี้แล เป็นธรรมอันผู้บรรลุนั้นจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อັນวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ฯ

ไม่รู้ธรรมอย่างนี้ รู้แจ้งอริยสัจธรรมไม่ได้ เพราะสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ทุกท่านที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ ยังไม่ใช่พระอนาคามี มีการเห็นรูป และถ้าเป็นรูปซึ่งเป็นอิฏฐารมณ์ คือ เป็นรูปที่น่ายินดี น่าพอใจ โสมนัสเวทนาก็เกิดเพราะเห็นรูปที่น่าพอใจ

เป็นชีวิตจริง ๆ หรือเปล่า ธรรมเป็นเรื่องจริง เป็นเรื่องตรง ความพอใจในขณะที่เห็นรูปทางตาในวันหนึ่ง ๆ ยังมีไหม ถ้ามี ก็เป็นจริงที่สติจะต้องระลึกถึงความรู้สึกยินดีพอใจ หรือความรู้สึกโสมนัสนั้น เกิดขึ้นเพราะเห็นรูปที่น่าพอใจทางตา

เกิดขึ้นแล้วเพราะเหตุปัจจัย จะพยายามเปลี่ยนให้เป็นทุกข์ได้ไหม คิดเอาเฉย ๆ ย่อมไม่ได้ เพราะแม้เวทนา คือ สภาพที่รู้สึกในอารมณ์ที่ปรากฏ ก็ยังเป็นอนัตตา คือ ฝันหรือว่าบังคับไม่ได้ แม้พระอรหันต์เอง ถ้าอารมณ์ที่กระทบสัมผัสทางกายเป็น อภิภูมิมรรณ จิตของพระอรหันต์ก็มีสุขเวทนาเกิดร่วมด้วยในขณะนั้น ถ้าอารมณ์ที่กระทบทางกายเป็นอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ จิตของพระอรหันต์ก็เกิดร่วมกับทุกข์เวทนาในขณะนั้น

สำหรับปุถุชน ก็ย่อมเป็นไปตามอารมณ์ที่ปรากฏ เพราะยังมีอกุศลมากมายที่เป็นโลภะ โทสะ โมหะ พร้อมที่จะหวั่นไหวไปตามอารมณ์ที่ปรากฏ แต่แสดงให้เห็นว่า แม้ความรู้สึกที่เคยยึดถือว่าเป็นเรารู้สึก แต่ที่จริงแล้วก็ต้องเป็นไปตามอารมณ์ที่กระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะไม่รู้สภาพธรรมในขณะนั้นตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น ธรรมที่ผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้วเป็นผู้เสวยรูป เสวยความกำหนดในรูป และรู้ชัดซึ่งความกำหนดในรูปอันมีอยู่ในภายในว่า เรายังมีความกำหนดในรูปในภายใน อากาโรภิกษุเห็นรูปด้วยจักขุแล้วเป็นผู้เสวยรูป เสวยความกำหนดในรูป และรู้ชัดซึ่งความกำหนดในรูปอันมีอยู่ในภายในว่า เรายังมีความกำหนดในรูปในภายใน อย่างนี้แล เป็นธรรมอันผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ฯ

ตลอดไปจนถึงทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ เวลาที่กระทบกับ อภิภูมิมรรณ และมีความยินดีพอใจในอารมณ์ที่ปรากฏ

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อุปลวณะ ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้วเป็นผู้เสวยรูป แต่ไม่เสวยความกำหนดในรูป และรู้ชัดซึ่งความกำหนดในรูปอันไม่มีในภายในว่า เรา

ไม่มีความกำหนดในรูปในภายใน อาการที่ภิกษุเป็นผู้เห็นรูปด้วยจักขุแล้วเป็นผู้เสวยรูป แต่ไม่เสวยความกำหนดในรูป และรู้ชัดซึ่งความกำหนดในรูปอันไม่มีในภายในว่า เราไม่มีความกำหนดในรูปในภายใน อย่างนี้แล เป็นธรรมอันผู้บรรลุนั้นพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อัมวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ฯ

ไม่ว่าจะเกิดความยินดี หรือไม่มีความยินดีในอารมณ์ที่ปรากฏ ทุก ๆ ขณะเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เป็นธรรมอันผู้บรรลุนั้นพึงเห็นเอง ไม่ใช่พูดลอย ๆ และไร้ประโยชน์ แต่จะมีประโยชน์เวลาที่ท่านผู้ฟังพิจารณาและประจักษ์จริง ๆ ว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุศาสน์นี้ พระร่ำสอนว่า ธรรมใดเป็นธรรมที่ผู้บรรลุนั้นพึงเห็นเอง และไม่ใช่ให้รอเวลาด้วย ถ้าสามารถที่จะเห็นเอง ในขณะนี้เอง เพราะว่ากำลังมีการเห็น ทรงเตือน ทรงอนุเคราะห์ด้วยการทรงแสดงธรรมว่า ธรรมกำลังปรากฏในขณะนี้ เป็นธรรมที่ผู้บรรลุนั้นพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล เท่านั้นยังไม่พอ ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน

นี่คืออนุศาสน์ที่ทรงแสดง ที่ทรงพระร่ำสอนในขณะที่กำลังฟัง ในขณะนี้ที่จะน้อมเข้ามาพิจารณารู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะที่จะเห็น ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ได้ลิ้มรส ในขณะที่จะรู้สิ่งที่จะกระทบสัมผัส ในขณะที่กำลังคิดนึก คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

สติเกิดบ้างหรือยัง ประโยชน์ คือ เมื่อได้ฟังแล้วก็ทราบ ว่า ธรรมใดผู้บรรลุนั้นพึงเห็นเอง ซึ่งก็คือทุก ๆ ขณะ ขณะไหนก็ได้ กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่จะกระทบสัมผัส

ถ. ธรรมอันผู้บรรลุนั้นพึงเห็นเอง ข้อนี้ไม่สงสัย เพราะว่าผู้มีปัญญาเวลาเห็นรูปแล้ว สุขเวทนาเกิดก็รู้ ทุกขเวทนาเกิดก็รู้ แต่ที่เรียกว่าเรียกให้มาดู ก็ในเมื่อความสุขความทุกข์เกิดขึ้นในภายใน เรียกคนอื่นมาดู จะเห็นหรือ

สุ. ไม่ใช่คนอื่น ผู้นั้นเองที่สุขกำลังปรากฏ ทุกข์กำลังปรากฏ

ถ. ก็พยัญชนะบอกว่า ควรเรียกให้มาดู

ส. ดูจิตของตัวเอง ดูความรู้สึกของตัวเอง

ถ. นึกว่าเรียกคนอื่นมาดู จะเห็นอะไร

ส. เวลานี้ สุขมี พระผู้มีพระภาคทรงอนุศาสน์ว่า เป็นสภาพธรรมที่ผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ใช่คนอื่นเห็น ผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง

ถ. ใช่ ผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ผู้บรรลุก็หมายถึงตัวเอง

ส. เพราะฉะนั้น ตัวเองจะเห็นเอง

ถ. เรียกให้มาดู ผมเข้าใจว่า เรียกคนอื่น

ส. เมื่อครุ่นนี้เผลอไป ไม่ได้ดู ไซ้ใหม่ เพราะฉะนั้น ก็เรียก คือ ให้รู้ว่านี่เป็นธรรมที่ผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง เพราะฉะนั้น ก็ระลึกเสีย พิจารณาเสีย รู้เสีย เห็นเองเสีย คือ เรียกให้มาเห็นเอง

ถ. พยัญชนะเขาหลอก จึงคิดว่า เรียกคนอื่นมาดู

ส. ตาใครมี ใครเห็น สุขเวทนาของใครเกิด ทุกขเวทนาของใครเกิด ผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง แทนที่จะปล่อยไป หลงลืมสติไป และไม่รู้

เพราะฉะนั้น เรื่องการอบรมเจริญปัญญาเป็นเรื่องที่อบรมได้ทุกขณะ เพราะมีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส มีการคิดนึก อยู่ตลอดเวลา ซึ่งถ้าไม่ระลึก ไม่พิจารณา ก็ไม่รู้ และต้องเป็นธรรมเหล่านี้เองที่ผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ใช่คนอื่นเห็น แต่ถ้าข้อปฏิบัติคลาดเคลื่อนไปจากการที่จะระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็ไม่ใช่หนทางที่จะดับกิเลส แต่ทำให้ประพฤติปฏิบัติผิด เข้าใจผิด คิดว่าสามารถดับกิเลสได้ และไม่ใช่มีเฉพาะยุคนี้สมัยนี้ แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพานก็มี ซึ่งใน **สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค อุทกสูตร ข้อ ๑๕๑** มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า อุทกดาบสรามบุตรย่อมกล่าววาทะอย่างนี้ว่า เราขอบอก เราเป็นผู้ถึงซึ่งเวทโดยส่วนเดียว เราขอบอก เราเป็นผู้ชนะก่อนโดยส่วนเดียว เราขอบอก เราชุดเสียแล้วซึ่งมูลรากแห่งทุกข์ที่ใครชุดไม่ได้โดยส่วนเดียว

ท่านผู้ฟังคงจะทราบทั่วว่า อุทกดาบสเป็นอาจารย์ที่พระผู้มีพระภาคได้เสด็จไปทรงศึกษาอุปถัมภ์จนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน แต่ด้วยพระบารมีที่ได้ทรงบำเพ็ญมาก็ทรงทราบว่า อุทกดาบสไม่ได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่เข้าใจว่าตนเองรู้แจ้งอริยสัจธรรม

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อุทกดาบสรวมบุตรยังเป็นผู้ไม่ถึงซึ่งเวทก็กล่าวว่า เราเป็นผู้ถึงซึ่งเวท ยังเป็นผู้ไม่ชนะก่อนก็กล่าวว่า เราเป็นผู้ชนะก่อน ยังไม่ได้ขุดมูลรากแห่งทุกข์ก็กล่าวว่า เราขุดมูลรากแห่งทุกข์ได้แล้ว

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อจะกล่าวเช่นนั้นโดยชอบควรกล่าวว่า เราขอบอก เราเป็นผู้ถึงซึ่งเวทโดยส่วนเดียว เราขอบอก เราเป็นผู้ชนะก่อนโดยส่วนเดียว เราขอบอก เราขุดมูลรากแห่งทุกข์ที่ใครขุดไม่ได้โดยส่วนเดียว

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมเป็นผู้ถึงซึ่งเวทอย่างไร

ไม่ได้ทรงแต่เพียงแสดงว่า เป็นผู้ขุดมูลรากแห่งทุกข์ที่ใครขุดไม่ได้ หรือว่าเป็นผู้ที่ถึงเวทแล้ว แต่พระผู้มีพระภาคก็ยังได้ทรงแสดงหนทางว่า การที่จะถึงซึ่งเวท คือความรู้ ญาณอย่างนั้นจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมรู้ตามความเป็นจริงซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งผัสสาตนะ ๖ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมเป็นผู้ถึงซึ่งเวทอย่างนี้แล

คือ ขณะที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ได้ยินเสียงที่ปรากฏทางหู ได้กลิ่นที่ปรากฏทางจมูก รู้รสที่ปรากฏทางลิ้น รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย และในขณะที่คิดนึก

ภิกษุยอมเป็นผู้ชนะก่อนอย่างไร

ภิกษุรู้แจ้งตามความเป็นจริงซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งผัสสาตนะ ๖ เป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะไม่ถือมั่น ภิกษุยอมเป็นผู้ชนะก่อนอย่างนี้แล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย มูลรากแห่งทุกข์ที่ใครขุดไม่ได้ อันภิกษุขุดได้แล้วอย่างไร

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย คำว่า คณฺหะ นี้ เป็นชื่อของกายนี้ อันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตรูป ๔ ซึ่งมีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เติบโตขึ้นเพราะข้าวสุกและขนมสด มีความไม่เที่ยง ต้องขาดสี้ นวดพั้น แดกสลาย กระจายกระจายเป็นธรรมดา คำว่า คณฺหมูล นี้ เป็นชื่อของตัณหา ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ตัณหาภิกษุจะเสียแล้ว ให้มีรากขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา ดูกร ภิกษุทั้งหลาย มูลรากแห่งทุกข์ที่ใคร ๆ ขุดไม่ได้ ภิกษุขุดเสียแล้วอย่างนี้แล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า อุทกดาบสรามบุตรย่อมกล่าววาทะอย่างนี้ว่า เราขอบอก เราเป็นผู้ถึงซึ่งเวทโดยส่วนเดียว เราขอบอก เราชนะก่อนโดยส่วนเดียว เราขอบอก เราขุดเสียแล้วซึ่งมูลรากแห่งทุกข์ที่ใครขุดไม่ได้โดยส่วนเดียว ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อุทกดาบสรามบุตรยังเป็นผู้ไม่ถึงซึ่งเวทก็กล่าววาทะว่า เราเป็นผู้ถึงซึ่งเวท ยังเป็นผู้ไม่ชนะก่อนก็กล่าววาทะว่า เราชนะก่อน ยังขุดมูลรากแห่งทุกข์ไม่ได้ก็กล่าววาทะว่า เราขุดมูลรากแห่งทุกข์เสียแล้ว

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อจะกล่าวข้อนี้โดยชอบ ควรกล่าวว่า เราขอบอก เราเป็นผู้ถึงซึ่งเวทโดยส่วนเดียว เราขอบอก เราเป็นผู้ชนะก่อนโดยส่วนเดียว เราขอบอก เราขุดมูลรากแห่งทุกข์ที่ใครขุดไม่ได้โดยส่วนเดียว ฯ

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ อพวรรคที่ ๕

ถ้าท่านผู้ฟังยังไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จะบอกว่าหมดทุกข์ ดับทุกข์ รู้แจ้งอริยสัจธรรม หรือจะกล่าวว่า ได้บรรลุวิปัสสนาญาณนั้นวิปัสสนาญาณนี้ หรือว่าเป็นพระอริยบุคคลขั้นนั้นขั้นนี้ ได้ไหม ผู้ที่ตรงต่อความเป็นจริงกล่าวไม่ได้ นอกจากผู้ที่เข้าใจผิด เพราะสภาพธรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นสภาพธรรมใด ๆ ก็ตามที่ทรงแสดงโดยปรมัตถธรรม เป็นจิต เจตสิก รูป ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน สภาพธรรมทั้งหมดที่ทรงแสดงโดยละเอียด จะพ้นไปจากขณะเห็น ขณะได้ยิน ขณะได้กลิ่น ขณะลิ้มรส ขณะรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และขณะที่คิดนึกทางใจไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น การที่ปัญญาจะเกิดขึ้นรู้จักโลก รู้จักสภาพธรรมตามความเป็นจริง ก็ต้องเกิดเพราะสติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมในขณะเห็น ขณะได้ยิน ขณะได้กลิ่น ขณะลิ้มรส ขณะกระทบสัมผัส และในขณะคิดนึก นี่เป็นหนทางเดียวที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งจะตรวจสอบได้จากพระไตรปิฎกทั้งหมด เพราะในพระไตรปิฎกมีข้อความแสดงไว้ชัดเจนในเรื่องของสภาพธรรมที่จะต้องรู้ด้วยตนเอง เห็นด้วยตนเอง บรรลุด้วยตนเอง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค เสยยสูตร ข้อ ๑๕๘ มีข้อความที่พระผู้มีพระภาคเป็นผู้ที่ตรัสถามภิกษุทั้งหลายเองว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมี เพราะยึดมั่นอะไร ถือนั่นอะไร จึงมีความสำคัญตนว่า ประเสริฐกว่าเขา เสมอเขา หรือว่าเลวกว่าเขา ฯ

เมื่อได้ทรงแสดงธรรมมากแล้ว ทรงอนุเคราะห์ด้วยการสอบถามความเข้าใจของผู้ฟังซึ่งเป็นสาวก คือ พระภิกษุในครั้งนั้นว่า มีความเข้าใจธรรมที่ได้ฟังเพียงไร ซึ่งท่านผู้ฟังตอบได้แล้วไซ้ไหม ไม่พ้นไปจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้ง ๓ ปิฎกอย่าลืม ที่ทรงแสดงพระธรรมวินัยโดยนัยต่าง ๆ ก็เป็นเรื่องที่สามารถจะรู้ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเท่านั้น

ไม่ว่าจะทรงสอบถามประการใด ๆ ผู้ที่มีความเข้าใจชัดว่า โลกปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ธรรมทั้งหมดที่ทรงแสดงปรากฏ สามารถที่จะพิสูจน์ สามารถที่จะบรรลุ สามารถที่จะเห็นเองได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าพระผู้มีพระภาคจะตรัสถามประการใด คำตอบก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นต้นเหตุ ฯ

เพราะภิกษุทั้งหลายไม่สามารถที่จะตรัสรู้ธรรมด้วยตนเองได้ แต่เพราะอาศัย
ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดง และประพฤติปฏิบัติตาม
พระภิกษุทั้งหลายจึงมีพระผู้มีพระภาคเป็นต้นเหตุของธรรมทั้งหลาย

๑๐๒๔

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อจักขุมี เพราะยึดมั่นจักขุ ถือนั่นจักขุ จึงมีความสำคัญตนว่า ประเสริฐกว่าเขา เสมอเขา หรือว่าเลวกว่าเขา ฯลฯ

วันหนึ่ง ๆ เป็นอย่างนี้หรือเปล่า เรื่องตาเคยพูดกันบ้างไหม ตาใครดีกว่าตาใคร ใครเห็นดีกว่าใคร ชัดเจนกว่า หรือว่าตาใครเลื่อมมากกว่าตาใคร หรือว่าตาใครเป็นโรคภัยต่าง ๆ หรือว่าตาใครมีสุขภาพพอนามัยสมบุรณดี

ถ้าไม่มีตา จะพูดเรื่องตาในลักษณะที่ว่า ประเสริฐกว่า เสมอกัน หรือว่าเลวกว่าได้ไหม ก็ไม่ได้ และย่อมจะไม่พ้นจากเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสต่อไปว่า

เมื่อใจมี เพราะยึดมั่นใจ ถือนั่นใจ จึงมีความสำคัญตนว่า ประเสริฐกว่าเขา เสมอเขา หรือว่าเลวกว่าเขา

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุเพียงหรือไม่เพียง ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ไม่เพียง พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ก็สิ่งใดไม่เพียง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือสุขเล่า ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ไม่ยึดมั่นสิ่งนั้นแล้ว จะพึงมีความสำคัญตนว่า เป็นผู้ประเสริฐกว่าเขา เสมอเขา หรือว่าเลวกว่าเขา บ้างหรือหนอ ฯ

ภิกษุกราบทูลว่า

ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯลฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามต่อไปจนกระทั่งถึงใจ ซึ่งก็ไม่เที่ยง ตอนท้ายของ พระสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายทั้ง ในจักขุ ฯลฯ ทั้งในใจ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

จบ สูตรที่ ๕

เพราะฉะนั้น ทุกข์ไม่ใช่อื่น ต้องเป็นความไม่เที่ยงของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจในขณะนี้

ถ. เรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นโลก และตา หู จมูก ลิ้น กายนี้เป็นทุกข์สัจ ทุกข์สัจพระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ควรกำหนดรู้ แต่ว่าอจินไตยมีอยู่ข้อหนึ่งที่ว่า เรื่องของโลกนี้ไม่ควรคิด ถ้าใครคิดจะเป็นบ้า จะไม่ขัดกันหรือ

ส. คิดเรื่องโลก ไม่ใช่รู้ลักษณะของโลกที่กำลังเกิดดับ คิดว่าโลกมีตั้งแต่เมื่อไร นั่งคิดไป พยายามค้นหาว่าโลกเกิดตั้งแต่เมื่อไร โลกจะแตกทำลายไปเมื่อไร จะได้ประโยชน์อะไร ในเมื่อไม่ได้รู้ลักษณะของโลกที่ปรากฏเพราะเห็นทางตา นี่คือโลกที่จะต้องรู้ ในขณะที่กำลังปรากฏ เพราะขณะนี้ถ้าไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้รส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่คิดนึกใด ๆ จะมีโลกไหน ๆ ไหม แต่พอเห็นเท่านั้น มีโลกทางตาปรากฏ เป็นโลกที่กว้างใหญ่ เป็นเรื่องโลกที่ปรากฏ แต่ยังไม่ใช้การรู้ลักษณะของโลก

ถึงแม้ว่าจะอยู่ในโลกมานานหลายปี แต่ถ้าสติไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ไม่ชื่อว่ารู้จักโลก ทั้ง ๆ ที่ยังคงอยู่ในโลก แต่อยู่ด้วยความไม่รู้จักโลก และก็มีสุขบ้าง ทุกข์บ้าง วนเวียนไป เมื่อยังไม่รู้จักโลก ก็ไม่สามารถที่จะพ้นจากโลก ก็ยังจะต้องเป็นสุข เป็นทุกข์ไปเรื่อย ๆ และในวันหนึ่ง ๆ ในกาลสมัยต่อไปก็เข้าใจว่า ทุกข์มากกว่าสุข แต่ก็หนีไม่พ้น ต่อให้ทุกข์ยิ่งกว่านี้ก็ยังไม่พ้นจากโลก ตราบใดที่ยังไม่รู้จักโลกตามความเป็นจริง ไม่ใช่คิดเรื่องโลก แต่ว่าเป็นการรู้ลักษณะของโลกแท้ ๆ ที่กำลังปรากฏ

ก่อนอื่นต้องทราบว่ ไม่รู้จักโลกตามความเป็นจริง กำลังอยู่ในโลกซึ่งไม่ใช่โลกตามความเป็นจริง ตราบใดที่สติไม่ได้ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จนกว่าจะรู้ชัด จนกว่าสภาพนั้น ๆ จะปรากฏโดยความไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. หมายความว่า เรื่องของโลกนี้รู้ได้ แต่คิดไม่ได้ อย่างนั้นหรือ

ส. คิดว่าโลกเกิดมาตั้งแต่เมื่อไร ไม่ใช่รู้ลักษณะของโลกที่กำลังปรากฏ โลกทางตา โลกทางหู โลกทางจมูก โลกทางลิ้น โลกทางกาย โลกทางใจ จะต้องแยกโลกออกเป็นโลกแต่ละขณะจึงจะประจักษ์ว่า โลกจริง ๆ นั่นคืออย่างไร

ถ้ายังรวมโลกทั้ง ๖ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพราะการเกิดดับสืบต่ออย่างรวดเร็ว ก็ยังไม่ได้รู้จักโลกตามความเป็นจริง และเมื่อไม่ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไป จึงปรากฏเป็นสัณฐานต่าง ๆ และยึดถือว่ เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน แต่ถ้าเกิดและดับที่ละขณะไม่ต่อกัน ก็จะไม่สามารถปรากฏสัณฐานเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตนได้

ตอนเป็นเด็ก ทุกท่านคงจะเคยมองดูท้องฟ้า และเห็นเมฆเป็นรูปร่างสัณฐานต่าง ๆ เกิดจินตนาการว่ เป็นสิ่งนั้นบ้าง สิ่งนี้บ้าง ชั่วครู่เดียวก็หายไปหมด เพราะไม่ใช่ของจริง เป็นแต่เพียงปรากฏสัณฐานทำให้คิดนึกว่ เป็นสิ่งนั้นบ้าง สิ่งนี้บ้าง ฉันทิ ไม่ต้องเป็นเมฆในท้องฟ้า แต่สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ เมื่อไม่ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปทีละขณะอย่างรวดเร็ว ก็ทำให้ยึดถืออาการสัณฐานซึ่งสืบต่อเพราะฉะนั้น จึงเป็นโลกของความฝัน ของการไม่รู้ลักษณะของโลกซึ่งเกิดดับจริง ๆ

โลกไหนจริง ตอนนี้ โลกของรูปร่างสัณฐาน วัตถุสิ่งต่าง ๆ หรือว่าโลกที่เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ในขณะที่ได้ยินเสียง โลกทางตาปรากฏไม่ได้ นี่จึงจะเป็นความจริง แต่ถ้าตราบไต่ยังเห็นและได้ยินด้วย โลกยังไม่ได้ปรากฏตามความเป็นจริง เมื่อโลกทางตากับโลกทางหูยังไม่ได้แยกขาดจากกัน

สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ก็ย่อมจะสืบต่อไปถึงมโนทวาร ซึ่งจำสิ่งที่ปรากฏทางตา และตรึงนึกถึงสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏ หลังจากนั้นก็ยังนึกถึงชื่อ นึกถึงคำต่าง ๆ เป็นเรื่องเป็นราวอยู่ตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะรู้ลักษณะของโลกตามความเป็นจริงได้โดยง่าย แต่เมื่อได้ศึกษาก็เริ่มเข้าใจ พร้อมกันนั้นก็มีความหมายที่จะอบรมเจริญปัญญาให้รู้ลักษณะของโลกที่กำลังปรากฏที่ละโลกตามความเป็นจริงได้

ถ.ผีมีไหม

ส. โดยปรมาตถธรรม ผีคืออะไร ปรมาตถธรรมมี ๔ จิต เจตสิก รูป นิพพาน โดยปรมาตถธรรมผีคืออะไร ก็ไม่พ้นจาก จิต เจตสิก รูป

โดยปรมาตถธรรมเทพคืออะไร ก็จิต เจตสิก รูป เทพมีไหม เมื่อมี จิต เจตสิก รูปประภะนั้น ๆ ก็บัญญัติว่า เป็นเทพ

ถ. ผมยังข้องใจเรื่องผีเข้าพระ ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงห้ามไม่ให้มีการสวดปาติโมกข์ ที่ว่าผีเข้า อาจารย์อธิบายว่า มีจิต เจตสิก รูป ก็หมายความว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงปฏิเสธเรื่องผี

ส. ทรงแสดงเรื่องของโลกโดยกว้างขวาง ทรงแสดงกำเนิดต่าง ๆ ภพภูมิต่าง ๆ ไว้โดยละเอียด

ถ. ถ้าแสดงอย่างนี้ แปลว่า รับรองว่าผีมีจริง

ส. จะให้รับรองว่า ผีเข้าด้วยใช่ไหม ในเมื่อผีมีจริง แต่อย่าลืมว่า ต้องเป็นผู้มีเหตุผล จิตของใครก็ของคนนั้น เพราะฉะนั้น คำว่า เข้า หรือคำว่า สิ่ง จะมี ความหมายว่าอย่างไร จะเป็นไปได้อย่างไร จิตของคนนั้นก็ยังมีอยู่ ยังเกิดดับอยู่ ยังไม่

ตาย ใครก็ตามที่ยังไม่ตาย จะเอาจิตไปทิ้งที่อื่นไม่ได้ จะต้องมียจิตเกิดดับอยู่ในรูปร่างกายของบุคคลนั้น เพราะฉะนั้น ที่ว่าสิง โดยอาการอย่างไร

ถ. เท่าที่เห็น มีคนขึ้นไปกล่าวคาถา สักครูก็มีอาการแน่นิ่ง มีผู้เข้ามาพูดกับผู้เข้าทรง และผู้ที่เข้าไปจะถามเรื่องอะไรก็ได้ อาจถามเหตุการณ์บ้านเมือง หรือเรื่องอาการป่วยไข้จะมีวิธีการอย่างไร

ส. ได้ทราบจากผู้ใกล้ชิดท่านหนึ่ง ท่านไปตามสำนักต่าง ๆ ในตอนต้นก็รู้สึกว่เลื่อมใสมากในการที่มีเทพมาเข้าสิง และมาพูดเรื่องราวต่าง ๆ หลาย ๆ ครั้งเข้าลองพูดเรื่องของคน ๆ นั้น ในขณะที่เทพกำลังสิง ก็ตอบได้ ถามเรื่องหนึ่งเรื่องใดก็ได้ที่เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลนั้น ซึ่งคนนั้นก็ลืมไปว่า เทพกำลังเข้าสิง ความจริงควรจะเป็นคนละเรื่อง แต่ก็ตอบได้ ก็ลองดู มีวิธีที่จะพิสูจน์หลาย ๆ อย่าง เพราะเมื่อคิดแล้วอยู่คนละภพ คนละภูมิ

ถ. นี่ก็เป็นปัญหาที่ถกเถียงกัน มาเจอกันได้อย่างไร

ส. แต่แท้ที่จริงควรที่จะได้ทราบว่า เทพท่านอยู่ส่วนหนึ่ง ซึ่งไม่น่าที่จะมาสนใจใยดีเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ภูมิของใครก็ของใครนั้น

ถ. ปัญหาที่ท่านอาจารย์พูดก็ถูกหลักทุกประการ ภพใคร ใครก็อยู่ ปัญหาที่เกิดขึ้นเวลานี้ อาจารย์คงทราบข้อเท็จจริงดีกว่าผมบางประการ

ส. ในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะในพระวินัย เรื่องเกี่ยวกับการสวดปาฏิโมกข์ให้สวดย่อได้เวลาที่ภิกษุมีไข้เข้า หรือมีสิ่ง ไม่ใช่เชิญเทพมา ความหมายผิดกัน แต่สมัยนี้ไม่ใช่มาเข้าเอง เชิญมา บางทีน่าจะเรียกว่า ใช้ เพราะเชิญท่านมาให้ทำธุระเพื่อประโยชน์ของผู้ที่เชิญ แต่ว่าในพระไตรปิฎกไม่มีเรื่องเชิญ

ถ. มีแต่เรื่องมาเข้าเอง

ส. ในพระวินัย ในเรื่องการสวดปาฏิโมกข์ และในเวลาทีเทพทั้งหลายมาทูลถามปัญหาพระผู้มีพระภาค ก็ไม่ใช่เวลาที่พวกมนุษย์มาฟังธรรม เทพทั้งหลายมาไม่ใช่ไปเชิญให้มาสิง แต่เพื่อประโยชน์ในทางธรรม

ถ. ในพระไตรปิฎก มีกล่าวหรือเปล่าเรื่องที่มีผีสิงพระในขณะที่สวดปาติโมกข์ หรือเพียงแค่พูดว่า ผีสิงเท่านั้น

ส. ในบางแห่งจะใช้คำว่า หมายความว่าถึงลมบ้าหมู

ถ. ถ้าอย่างนั้น ก็เป็นโรคชนิดหนึ่ง

ส. ในบางแห่ง ในพระสูตรๆ หนึ่ง เรื่องสามเณรสาณู ก็มีเทพหรือยักษ์เข้าสิง แต่ไม่ใช่เชิญ มาเพื่อเกื้อกูลอุปการะแก่สาณูสามเณร ไม่เหมือนในสมัยนี้ เทพในสมัยก่อนกับเทพในสมัยนี้ สมัยไหนจะใจดีกว่ากัน

และเรื่องเข้าสิง จะเป็นไปได้โดยอย่างไร จิตของคนนั้นยังมีอยู่ อยู่ลึ้ม ยังเป็นสภาพของจิตซึ่งเกิดดับสืบต่อดำรงภพชาติ ทำให้ยังไม่ใช้คนที่ตาย แต่คนที่มีจิตที่มีกำลังกว่า สามารถที่จะสร้างรูปให้เกิดขึ้นที่จะทำให้เกิดเสียงต่าง ๆ ในร่างของบุคคลนั้นได้ ด้วยกำลังของจิต

ถ. พูดถึงเรื่องเทพ ผมก็เคยไปหาเกี่ยวกับเรื่องงาน เพื่อให้หางานให้ ใช้ให้ไปหางานให้

ส. ใช้ใคร

ถ. ใช้เทพ ไม่รู้เนี่ย เขาบอกว่า ใครจะขออะไรก็ได้ ผมก็ต้องการเรื่องปากท้อง เรื่องงาน แต่มีแปลกอยู่อย่างหนึ่ง คือ เทพสามารถรู้เหตุการณ์ล่วงหน้า เช่น บอกว่าจะได้งานเมื่อไหร่เมื่อไหร่ นัดวันให้ พอถึงวันนั้นก็เกิดขึ้นจริง ๆ ผมสงสัยว่า เทพมีอะไรวิเศษกว่ามนุษย์ อย่างกรมอุตุนิยมวิทยา ๙ จะรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าต้องมีเครื่องมือเครื่องวัดอากาศต่าง ๆ จึงจะรู้ว่าเมื่อไรอากาศจะแปรปรวน แต่เทพนี้รู้ล่วงหน้าได้อย่างไร มีคุณวิเศษอย่างไร ผมศึกษาในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าท่านทรงไว้ซึ่งพระสัมปยุตตญาณ รู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ล่วงหน้าได้ ไม่น่าสงสัย แต่เทพรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างไร

ส. ถ้าจะพูดถึงสภาพของจิต จิตแต่ละดวงของแต่ละบุคคล เป็นสภาพที่ละเอียดลึกซึ้ง บางคนก็มีพลังจิต หรือมีสมาธิจิต มีจิตที่สงบมั่นคง ซึ่งมีกำลังมากกว่าจิตที่กำลังไม่สงบมั่นคง

ถ. เป็นความจริง เหตุการณ์ที่เราล่วงหน้าได้ ผมยังสงสัย และเขานัดวันเวลาให้

สุ. นิด ๆ หน่อย ๆ ไม่ถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น ของคนอื่นซึ่งหย่อนกว่า ก็ต้องตามกำลังความสามารถของแต่ละบุคคล

ถ. แต่สำหรับมนุษย์เรา อย่างผมเคยคำนวณเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยเหตุผลต่าง ๆ มารวมกันแล้วจะเกิดเหตุการณ์อย่างนี้ ๆ บางทีก็เป็นไปตามที่คาดคิด แต่เทพเขามีเครื่องมืออะไรที่จะล่วงหน้า

สุ. คงจะคล้าย ๆ กัน แต่ระดับสูงกว่า เพราะเรื่องของจิตเป็นเรื่องที่ละเอียด และลึกลับจริง ๆ

ถ. ท่านอุทกดาบสที่บอกว่า รู้โดยส่วนเดียว รู้อะไร

สุ. หมายความว่า โดยแน่นอน ทุกครั้งที่มียัญชนะว่า โดยส่วนเดียว หมายความว่า โดยแน่นอน ไม่เป็นสอง เพราะฉะนั้น ก็ต้องแน่ คือ เป็นหนึ่งเป็นอย่างเดียว

ถ. เรื่องสิ่งนี้ มีอยู่ เช่น ท่านพระอานนท์เข้าทำสังคายนาครั้งแรก ถูกในที่ประชุมสงฆ์ปรับอาบัติ ๕ ตัว ๕ เรื่อง มีอยู่เรื่องหนึ่งที่ประชุมสงฆ์กล่าวว่า ดูกร ท่านอานนท์ สงฆ์ได้ปรับอาบัติทุกกฎแก่ท่าน เพราะว่าพระผู้มีพระภาคทรงทำนิมิตอันหยาบ ท่านพระอานนท์ก็ไม่ทูลอ้อนวอนขอให้ทรงเจริญอธิบาทำให้ทรงอยู่ตลอดกับท่านพระอานนท์ก็กล่าวว่า ผมก็ไม่เห็นว่าที่ไม่ทูลขอนั้นเป็นอาบัติทุกกฎ เพราะขณะนั้นผมถูกมารดลใจ มารดลใจ หรือผีสิง หรือผีเข้า จะเหมือนกันไหม

สุ. ไม่เหมือน มารดลใจโดยการก่อเหตุการณ์ที่ทำให้บุคคลนั้นสนใจในเหตุการณ์นั้น

ถ. มารที่มารดลใจ ที่ทำให้ท่านพระอานนท์ไม่ได้ทูลขอนี้ ทำไมไม่มีใครปราบในสมัยนั้น

สุ. ใครปราบใครได้ ตามความเป็นจริงแล้ว ใครปราบใครได้

ถ. อย่างเช่น มนุษย์ ถ้าใครทำผิด ตำรวจก็จับเข้าคุก จับไปขังบ้าง

- ส. พระผู้มีพระภาคปราบท่านพระเทวทัตได้ไหม
- ถ. ก็ปราบอยู่แล้ว เขาเป็นคนมีทิฐิ ไม่ต้องพูด ไม่ต้องอะไรด้วย
- ส. ปราบอย่างไร ท่านพระเทวทัต ไม่ใช่ท่านพระฉันทะ
- ถ. พระเทวทัตจะมีปราบไหม
- ส. กรรมของท่านเองใช่ไหมที่ทำให้ท่านเกิดในอเวจีมหานรก ท่านถูกใคร
ปราบให้ตกอเวจีหรือเปล่า
- ถ. มารตัวนี้ขัดขวางก็ครั้ง ๆ ไม่ไปตกอเวจีสักที
- ส. เพราะฉะนั้น ใครปราบใครได้ แล้วแต่เหตุ คือ กรรมในสังสารวัฏฏ์
- ถ. มารตัวนี้ได้ทำกรรมไว้อย่างหนัก ที่ไม่ให้ท่านพระอานนท์ทูลขอให้
พระผู้มีพระภาคมีอายุต่อไป มารตัวนี้น่าจะร้ายกว่าพระเทวทัตด้วยซ้ำ
- ส. แต่ไม่มีใครจะปราบใครได้

๑๐๒๕

ส. การจำแนกจิตโดยประเภทของโลกียะและโลกุตตระได้กล่าวถึงแล้วต่อไปจะกล่าวถึงการจำแนกจิตโดยประเภทของทวาร

เรื่องของโลก เป็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้าไม่มีจิตเกิดขึ้นเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คิดนึก โลกย่อมไม่มี เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะมียึดอยู่ขณะไหน ที่ไหน และมีสติระลึกได้ก็รู้ว่า ลักษณะของโลก คือ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่ถ้าไม่ระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏให้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ไม่ใช่การรู้จักโลก ไม่ใช่การรู้ลักษณะของโลก แต่เป็นการนึกคิดเรื่องโลก ซึ่งไม่ใช่การรู้ลักษณะที่แท้จริงของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นการยึดถืออาการต้นฐานของโลกที่ปรากฏโดยความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นโลกที่สมมติขึ้น หรือว่าเป็นโลกโดยนัยของสมมติสัจจะ ไม่ใช่โดยนัยของปรมัตถสัจจะ

ในวันหนึ่ง ๆ ทุกท่านก็ทราบว่าย่านอยู่ในโลกของสมมุติมาก หรือว่ากำลังรู้ลักษณะของโลกแท้ ๆ ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่การที่จะรู้ความจริงว่าเป็นโลกไหน ก็ต้องอาศัยทวาร หรือทางเพื่อรู้อารมณ์

และถึงแม้ว่าจิตจะเป็นสภาพรู้ ในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นก็เป็นสภาพรู้ แต่ขณะนั้นไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่คิดนึก เพราะปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรมหนึ่งซึ่งทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดสืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อน เพราะฉะนั้น แม้ว่าปฏิสนธิจิตจะเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ แต่เมื่อไม่ใช่อารมณ์ของโลกนี้ โลกนี้จึงยังไม่ปรากฏ และเมื่อปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว กรรมทำให้ภวังคจิตเกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิต ดำรงสภาพชาติความเป็นบุคคลนั้นไว้ ภวังคจิตเกิดขึ้นและดับไป ๆ

ภวังคจิตเกิดดับสืบต่อจากปฏิสนธิจิต ดำรงภพชาติของความเป็นบุคคลนี้ แต่เพราะยังไม่ได้อาศัยตาเกิดขึ้นเห็น ยังไม่ได้อาศัยหูเกิดขึ้นได้ยิน ยังไม่ได้อาศัยจมูกเกิดขึ้นได้กลิ่น ยังไม่ได้อาศัยลิ้นเกิดขึ้นลิ้มรส ยังไม่ได้อาศัยกายรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และในขณะที่ยังไม่ได้คิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ ทางใจ แม้จิตกำลังเกิดขึ้นและดับไปอยู่เรื่อย ๆ ก็ไม่มีใครสามารถที่จะรู้ลักษณะของจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ ภาตรู้ ที่กำลังเกิดดับได้ จนกว่าจะมีการเห็นขณะใด โลกนี้ คือ โลกทางตาที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ก็ปรากฏให้รู้ว่า โลกนี้เป็นอย่างนี้ทางตา ขณะใดที่จิตอาศัยหู คือ โสตปสาท เป็นโสตทวาร เกิดขึ้นได้ยินเสียงเวลาที่เสียงกำลังปรากฏ ก็รู้ว่า โลกนี้มีเสียงอย่างนี้เกิดขึ้นทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย โดยนัยเดียวกัน

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้จักโลกโดยไม่อาศัยทวาร ไม่อาศัยทางที่จิตจะเกิดขึ้นรู้ อารมณ์ของโลก ย่อมเป็นไปไม่ได้ นี่เป็นชีวิตตามปกติตามความเป็นจริงซึ่งจะต้องรู้ว่าการที่โลกปรากฏเป็นโลก ซึ่งเต็มไปด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะต่าง ๆ นั้น ก็เพราะมีทวาร ซึ่งเป็นทางให้จิตเกิดขึ้นรู้จักโลกในทางนั้น ๆ

สำหรับทวารซึ่งเป็นทางที่จะให้จิตเกิดขึ้นรู้จักโลก มีทั้งหมด ๖ ทวาร เป็นรูป ๕ ทวาร และเป็นนาม ๑ ทวาร

สำหรับ ๕ ทวารนั้น คือ จักขุปสาทรูปเป็นจักขุทวาร ๑ โสตปสาทรูปเป็นโสตทวาร ๑ ฆานปสาทรูปเป็นฆานทวาร ๑ ชิวหาปสาทรูปเป็นชิวหาทวาร ๑ กายปสาทรูปเป็นกายทวาร ๑ ทั้งหมดนี้เป็นรูปแต่ละรูปซึ่งมีลักษณะพิเศษ เป็นทางที่จะให้จิตเกิดรู้อารมณ์เฉพาะทวารของตน ๆ

แต่ว่าไม่ใช่มีแต่เฉพาะการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสเท่านั้นในวันหนึ่ง ๆ ยังมีการคิดนึก ซึ่งจิตนั่นเองเกิดขึ้นตรีนึกถึงอารมณ์ต่าง ๆ ขณะใด ขณะนั้นเมื่อไม่ได้อาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็เป็นมโนทวาร หมายความว่า ใจนั่นเองเป็นทวารของการที่จะตรีนึกถึงเรื่องราวต่าง ๆ หรือว่ารับรู้สิ่งที่ปรากฏต่อจากทางตา ต่อจากทางหู ต่อจากทางจมูก ต่อจากทางลิ้น ต่อจากทางกาย

นี่เป็นชีวิตปกติประจำวัน เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบความหมาย
ลักษณะของทวาร เพื่อที่จะได้พิจารณาสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า แต่ละขณะ
ซึ่งเกิดดับ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนอย่างไร

ขณะนี้คงจะไม่มีท่านผู้ใดคิดถึงจักขุปสาทรูปที่อยู่ที่ตัว เป็นรูปที่มีจริง อยู่ที่
กลางตา ซึ่งใน **อภิญญาสาธิตี รูปกัณฑ์** ข้อความในพระบาลี **จักขายตนนิทเทส**
ข้อ ๕๙๖ มีว่า

รูป ที่เรียกว่า จักขายตนะนั้น เป็นไฉน

จักขุใดเป็นปสาทรูป อาศัสมหาภูตรูป ๔ นับเนื่องในอตภาพ เป็นสิ่งที่เห็น
ไม่ได้ แต่กระทบได้

จักขายตนะ เป็นคำรวมของจักขุและอายตนะ จักขุ คือ ตา อายตนะ คือ
ที่ประชุม ที่เกิด เพราะฉะนั้น จักขายตนะ คือ จักขุซึ่งเป็นที่ประชุม เป็นที่เกิดนั่นเอง
นี่เป็นข้อความที่กล่าวถึงเรื่องของปสาทรูปแต่ละปสาทรูปโดยละเอียด เพื่อให้เข้าใจ
ลักษณะของจักขุปสาทซึ่งกำลังเป็นอายตนะ เป็นที่ประชุม ที่ต่อของรูปารมณีกำลัง
ปรากฏในขณะนี้

เวลาที่รูปปรากฏทางตาในขณะที่เห็น จะลืมนปัจจัยที่สำคัญ คือ จักขุปสาท
ไม่ได้ เพราะถ้าไม่มีจักขุปสาทรูป สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาจะปรากฏไม่ได้เลย
เพราะฉะนั้น บางครั้งแทนที่พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงเรื่องของรูปที่กำลังปรากฏ
ทางตา หรือเสียงที่กำลังปรากฏทางหู ก็ทรงแสดงถึงปัจจัย คือ สิ่งซึ่งเป็นที่อาศัยที่
สำคัญที่จะให้รูปนั้น ๆ ปรากฏได้ ซึ่งหมายความว่าถึงปสาทรูปทั้งหลายนั่นเอง ถ้าไม่มี
จักขุปสาท สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้จะไม่ปรากฏเลย และถ้าไม่มี
โสตปสาทรูป เสียงที่กำลังปรากฏในขณะนี้จะไม่ปรากฏไม่ได้เลย

ที่สภาพธรรมหนึ่ง ๆ ปรากฏขึ้นได้ ก็เพราะมีปัจจัยหลายอย่างทำให้สภาพธรรม
นั้น ๆ ปรากฏได้ เช่น ทางตา สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาจะปรากฏไม่ได้เลย
ถ้าปราศจากรูปซึ่งเป็นจักขุปสาทรูป เพราะฉะนั้น แทนที่จะพูดถึงรูปารมณีก้างนอกที่

กำลังปรากฏ ก็กล่าวถึงปัจจัยสำคัญซึ่งจะทำให้โลกทางตาปรากฏ ซึ่งได้แก่ จักขุปสาทรูปนั่นเอง

ซึ่งข้อความที่อธิบายจักขายตนะมีว่า

จักขุใดเป็นปสาทรูป

ปสาทรูปเป็นรูปพิเศษ มีลักษณะที่ใสสามารถรับกระทบกับรูปารมณทางตา ถ้าเป็นโสตปสาทรูป ก็เป็นรูปที่มีลักษณะที่ใสพิเศษสามารถรับกระทบเฉพาะเสียง เท่านั้น แต่ละปสาทรูปก็มีคุณสมบัติของตน ๆ

อาศัยมหาภูตรูป ๔

ข้อความนี้แสดงว่า ขณะใดที่จักขุปสาทรูปเกิดขึ้น จะเกิดขึ้นลอย ๆ โดยไม่ อาศัยมหาภูตรูป ๔ ไม่ได้ เพราะมหาภูตรูป ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เป็นประธาน และรูปอื่นอีก ๒๔ รูป เป็นรูปที่อาศัยเกิดกับมหาภูตรูปทั้งสี่นี้ แม้ จักขุปสาทซึ่งกำลังกระทบกับรูปารมณในขณะนี้ก็ต้องอาศัยเกิดกับมหาภูตรูป ๔

จักขุใดเป็นปสาทรูป อาศัยมหาภูตรูป ๔ นับเนื่องในอตภาพ เป็นสิ่งที่เห็น ไม่ได้ แต่กระทบได้

นี่คือลักษณะของสิ่งที่กำลังมีอยู่ในขณะนี้ คือ ไม่มีใครสามารถมองเห็น จักขุปสาทรูปได้ แต่จักขุปสาทรูปเป็นรูปที่กระทบได้ ไม่ใช่กระทบทางกาย แต่กระทบ กับรูปารมณ รูปที่ปรากฏทางตา ถ้าไม่กระทบจักขุปสาท รูปที่ปรากฏทางตาก็ปรากฏ ไม่ได้ เพราะฉะนั้น จักขุปสาทเป็นรูปที่กระทบได้ แต่เห็นไม่ได้

ที่เคยเข้าใจว่าเห็นตา ขณะนี้ต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ไม่มีวันที่จะมองเห็น จักขุปสาทรูปได้เลย ทุกอย่างที่เราปรากฏทางตาเป็นเพียงรูปารมณ เป็นรูปที่ปรากฏให้ เห็นได้ทางตา ส่วนปสาทรูปซึ่งเป็นรูปที่กระทบกับรูปารมณนั้น เห็นไม่ได้ แต่ว่า กระทบได้

สัตว์นี้เห็นแล้ว (บุคคลที่มีจักขุปสาทเห็นแล้วในอดีต) หรือเห็นอยู่ (คือ กำลังเห็นในขณะนี้) หรือจักเห็น หรือพึงเห็นซึ่งรูปอันเป็นสิ่งที่เห็นได้และกระทบได้ ด้วยจักขุใด อันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ นี้เรียกว่า จักขุบ้าง จักขายตนะบ้าง

จักขุธาตุบ้าง จักขุนทรีย์บ้าง โลกบ้าง ทวารบ้าง สมุทรว้าง ปันฑระบ้าง เขตบ้าง
วัดถ้าง เนตรบ้าง นัยนะบ้าง ผังนี้บ้าง บ้านว่างบ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า จักขายตนะ

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยนัยต่าง ๆ เพื่อที่จะให้ระลึกถึงลักษณะของ
สภาพธรรมซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ในขณะที่กำลังเห็น ไม่ว่าจะอยู่ที่
ไหนก็ตามให้รู้ว่า รูปที่ปรากฏทางตากระทบกับจักขุปสาท ทำให้มีการเห็นสิ่งที่กำลัง
ปรากฏทางตาขึ้น

สำหรับข้อความที่อธิบายความหมายของพยัญชนะต่าง ๆ ของจักขุ
มีคำอธิบายว่า

ในพระบาลีมีคำว่า ด้วยจักขุใด เป็นต้น มีความย่อดังต่อไปนี้
สัตว์นี้เห็นแล้วในอดีต

ไม่ใช่เฉพาะตัวท่าน ใครที่เห็น ขณะไหนก็ตาม จะเป็นโลกนี้ โลกไหนก็ตาม
ในอดีตเนิ่นนานมาสักเท่าไรก็ตาม

สัตว์นี้เห็นแล้วในอดีต หรือเห็นอยู่ในปัจจุบัน หรือจักเห็นในอนาคตซึ่งรูป
มีประการดังกล่าวแล้วนี้ด้วยจักขุใด อันเป็นภวณ (คือ เป็นเหตุ) ถ้าว่าสัตว์นี้พึงมี
จักขุไม่แตกทำลาย เมื่อเป็นเช่นนั้นก็จะพึงเห็นรูปอันถึงคลองด้วยจักขุนี้ หรือเห็นแล้ว
ซึ่งรูปอดีตด้วยจักขุส่วนอดีต หรือเห็นอยู่ซึ่งรูปปัจจุบันด้วยจักขุส่วนปัจจุบัน หรือ
จักเห็นซึ่งรูปอนาคตด้วยจักขุส่วนอนาคต

แค่นี้ก็ทำให้ระลึกได้ถึงความไม่เที่ยงของจักขุปสาทในขณะนี้ว่า กำลังเกิดดับ
ที่เห็นแล้วเป็นอดีต ทั้งสิ่งที่ปรากฏทางตาและทั้งจักขุปสาทเองก็ดับไปด้วยเมื่อครู่
เพราะฉะนั้น ที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ก็เป็นรูปารมณซึ่งกำลังปรากฏในขณะนี้พร้อมทั้ง
จักขุปสาทซึ่งกำลังมีอยู่ คือ ยังไม่ดับไป และขณะนี้เองจักขุปสาทและรูปารมณก็
กำลังเกิดดับ ที่เป็นอดีตก็เป็นอดีตแล้ว ที่กำลังเป็นปัจจุบันในขณะนี้ ครู่ต่อไป
ขณะต่อไปก็เป็นอดีตแล้ว และสิ่งที่กำลังเห็นในขณะนี้ ก็เป็นอนาคตสำหรับอดีตเมื่อ
ครู่นี้ เพราะฉะนั้น ทั้งจักขุปสาทและรูปารมณในขณะนี้ กำลังเกิดดับ

ในพระบาลีนี้ มีคำ ปริกัป ดังนี้ว่า ถ้ารูปนั้นพึงมาสู่คลองแห่งจักขุไซรั สัตว์นี้ ก็พึงเห็นรูปนั้นด้วยจักขุ

ไม่มีใครจะบังคับว่า ไม่ให้เห็นสิ่งที่ปรากฏเฉพาะหน้าทางตาที่กระทบกับ จักขุปสาท เวลาที่ฟ้าแลบ ไม่มีใครจงใจ ตั้งใจ หรือรู้ล่วงหน้าก่อนว่า ฟ้าจะแลบขณะใด แต่กระนั้นถ้ารูปนั้นมาสู่คลองแห่งจักขุ คือ กระทบกับจักขุปสาทเมื่อไร ก็มีการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะนั้น หรือว่าถ้าต้องการเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็หันจักขุปสาทไปสู่สิ่งนั้น ก็ย่อมจะมีการเห็นสิ่งนั้น เพราะรูปนั้นกระทบกับจักขุปสาท

นี่เป็นสิ่งที่ เป็นปกติในชีวิตประจำวัน เพราะจักขุปสาทเป็นรูปที่กระทบกับ รูปารมณ์ที่ปรากฏทางตา เมื่อมาสู่คลองแห่งจักขุ คือ อยู่เฉพาะหน้า หรือว่ากระทบกับจักขุปสาท ก็ต้องมีการเห็น

นี้เรียกว่า จักขุบัง ด้วยอรรถว่า บัญชาการเห็น

หมายความว่า ถ้าไม่มีจักขุ ไม่สามารถที่จะมีการเห็นได้

นี้เรียกว่า จักขายตนะบัง ด้วยอรรถว่า เป็นถิ่นที่เกิด และเป็นที่พักชุมแห่ง ธรรม มีผัสสะ เป็นต้น

ที่เป็นจักขายตนะ เพราะจักขุวิญญาณที่ทํากิจเห็นไม่ได้เกิดที่อื่น แต่เกิดที่ จักขุปสาท ในขณะที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา

โดยชื่อ โดยพยัญชนะ ไม่สงสัยเลย เข้าใจลักษณะของจักขุวิญญาณซึ่งเป็น สภาพเห็น หรือรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา เกิดพร้อมกับเจตสิก ๗ ดวง และกัณฑ์ที่จักขุปสาท ในขณะที่กำลังเห็นในขณะนี้ แต่ว่าลักษณะจริง ๆ ของจักขุวิญญาณซึ่งเป็นสภาพรู้ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนที่กำลังเห็น

นี่เป็นประโยชน์ของการที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของทวาร ทางที่จิตจะ เกิดขึ้นรู้อารมณ์ต่าง ๆ เพื่อที่จะให้รู้ลักษณะสภาพของจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ หรือธาตุรู้ ในขณะที่กำลังเห็นที่จักขุปสาท มิฉะนั้นแล้วก็จะปนกับทางใจทันที เห็นคน แต่ถ้ามีการระลึกถึงลักษณะของสภาพที่ปรากฏที่จักขุปสาท และจักขุวิญญาณเห็นที่จักขุปสาท

จะไม่ปรากฏว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เพราะขณะนั้นเป็นแต่เพียงสภาพเห็น หรือสภาพที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ้าไม่รู้อย่างนี้ ไม่ได้ศึกษาเรื่องของทวาร คือ ทางรู้อารมณ์ของจิต โดยละเอียด จะไม่รู้เลยว่า จิตเกิดดับสืบต่อทางจักขุทวาร เมื่อจิตเกิดขึ้นเห็นรูปอารมณ์ดับไปแล้ว ภาวจิตเกิดสืบต่อ และจิตทางมโนทวารก็เกิดขึ้นรู้สิ่งที่ปรากฏทางจักขุทวารสืบต่อจากทางจักขุทวาร ซึ่งเป็นการเกิดดับสืบต่ออย่างรวดเร็วมาก เพราะฉะนั้น จึงควรทราบประโยชน์ของการที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของทวารโดยละเอียด เพื่อไม่ให้ปะปนกันระหว่างจักขุทวารและมโนทวาร โสตทวารและมโนทวาร ฌานทวาร ในขณะที่กลืนปรากฏและมโนทวารเกิดสืบต่อ ชิวหาทวารในขณะที่รสปรากฏและมโนทวารที่เกิดสืบต่อ หรือทางกายที่กระทบสัมผัสผืน ร้อน อ่อน แข็งทางกายทวาร และมโนทวารเกิดสืบต่อ

ถ้าไม่ศึกษาโดยละเอียดจะรู้ว่า ทวารแต่ละทวารย่อมกระทำกิจต่าง ๆ กัน

๑๐๒๖

ข้อความต่อไปมีว่า

นี้เรียกว่า จักขุธาตुบ้าง ด้วยอรรถว่า เป็นสภาพว่างเปล่า และไม่ใช่อัตว์

นี้เรียกว่า จักขุขันธ์บ้าง ด้วยอรรถว่า ให้กระทำความหมายว่า เป็นใหญ่

ในลักษณะ คือ การเห็น

นี้เรียกว่า โลกบ้าง ด้วยอรรถว่า ต้องแตกย่อยยับ

นี้เรียกว่า ทวารบ้าง ด้วยอรรถว่า เป็นเครื่องเข้าไป

นี้เรียกว่า สมุทราบ้าง ด้วยอรรถว่า อันใคร ๆ พึงให้เต็มไม่ได้

นี้เรียกว่า ปันตะระบ้าง ด้วยอรรถว่า บริสุทธิ

นี้เรียกว่า เขตบ้าง ด้วยอรรถว่า เป็นที่เกิดมากมายแห่งกรรม มีผัสสะเป็นต้น

นี้เรียกว่า วัตถุบ้าง ด้วยอรรถว่า เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกรรม มีผัสสะเป็นต้น

เหล่านั้นแหละ

นี้เรียกว่า เนตรบ้าง ด้วยอรรถว่า ชี้ให้เห็นที่เรียบและที่ขรุขระนำร่างกายไป

นี้เรียกว่า นัยนะบ้าง ด้วยอรรถว่า นั้นแหละ

นี้เรียกว่า ผังนี้บ้าง ด้วยอรรถว่า นับเนื่องในกายของตน

นี้เรียกว่า บ้านว่างบ้าง ด้วยอรรถว่า เป็นของสาธารณะแก่สัตว์ส่วนมาก

และด้วยอรรถว่า หาเจ้าของมิได้

ถ. จักขุวิญญาณกระทบกับรูปารมณฺ์ จึงเกิดการเห็น ใช่มั้ย

ส. ขณะนี้ที่กำลังเห็น

ถ. ขณะที่ทำสติปัฏฐาน ระลึกรู้ถึงสภาพที่ปรากฏในขณะนั้นว่า ลมหายใจ

เข้าออกทางจมูก ทั้งที่เราหลับตาก็เห็นสี หรือภาพนิมิตอะไรต่าง ๆ การเห็นเช่นนี้เป็น
เรื่องของจักขุวิญญาณได้หรือไม่ แต่เพราะหลับตา จักขุวิญญาณไม่ได้กระทบกับ
รูปารมณฺ์ ภาพที่เกิดเช่นนี้ เป็นจิตเห็นหรืออะไร

ส. เวลาที่ฝัน ซึ่งก็ฝันกันทุกคนทุกคืน เป็นจักขุวิญญาณที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาหรือเปล่า ก่อนที่จะเข้าใจเรื่องนั้น ควรที่จะเข้าใจเรื่องตามปกติ คือ ปกติไม่ได้ทำสมาธิกำหนดลมหายใจ ไม่ได้มีการเห็นสิ่งต่าง ๆ พิเศษแปลกไปจากปกติใช่ไหม ควรที่จะพูดถึงชีวิตปกติประจำวันก่อนว่า ในขณะที่กำลังเห็นอย่างในขณะนี้ กับในขณะที่กำลังฝันเห็นสิ่งต่าง ๆ ซึ่งทุกคนก็ฝันกันทุกคืน ในขณะที่กำลังฝันอย่างนั้น เป็นจักขุวิญญาณที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาหรือเปล่า

ถ. กลับไปแล้ว จะเห็นได้อย่างไร

ส. ไม่ใช่จักขุวิญญาณ ใช่ไหม

ถ. ไม่ใช่

ส. เพราะฉะนั้น ถ้าไม่อบรมเจริญสติปัฏฐานจะไม่ทราบเลยว่า ความฝันทั้งหมด คือ การคิดนึกถึงสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเห็นทางตา ได้ยินทางหู ได้กลิ่นทางจมูก ลิ้มรสทางลิ้น และกระทบสัมผัสทางกายที่ผ่านมาแล้วในวันหนึ่ง ๆ แต่เพราะเยื่อใยที่ยังไม่หมด ไม่เคยมีใครหมดเยื่อใยในสิ่งที่ปรากฏทางตาที่ได้เห็นแล้ว เพราะถึงเห็นแล้วก็ยังคิดถึงอีก ในวันหนึ่ง ๆ คิดถึงสิ่งต่าง ๆ มากมาย แม้ที่กำลังนั่งและเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่ใจก็คิดถึงอย่างอื่น

ถ. หมายความว่า การเห็นภาพต่าง ๆ ในขณะที่ทำสติปัฏฐานนั้น เป็นสิ่งที่ยกยอดมาจากการเห็นประจำวัน ใช่ไหม

ส. เกิดจากการสะสมของจิตซึ่งประสบพบกับสิ่งต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และเจตสิกต่าง ๆ ซึ่งเป็นสังขารขันธ์ ก็ปรุงแต่งให้จิตต่อไปเกิดขึ้น

ถ. สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำอย่างไรจึงจะหายไป ได้หายจากภาพที่เห็นไปได้

ส. เวลานี้ไม่เห็นแล้ว ไม่ต้องทำอะไรก็ไม่ได้เห็นสิ่งนั้น เพราะกำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ. ผมหมายถึงสีต่าง ๆ ที่ปรากฏในขณะที่เราหลับตาทำสติปัฏฐาน

ส. ขอประทานโทษ นั่นไม่ใช่ทำสติปัฏฐานแน่

ถ. ถ้าเช่นนั้น ทำอะไร

ส. ทำอะไรที่มีอะไรปรากฏ ซึ่งไม่ใช่การระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะนี้

ถ. ระลึกรู้ว่า ลมหายใจเข้าออกที่ผ่านจมูก ผ่านเพดานไป

ส. ขอบพระทานโทษ เวลานี้ทางตากำลังเห็น สติปัฏฐานคืออะไร ทางหูกำลังได้ยิน สติปัฏฐานคืออะไร

ถ. ผมหมายถึงในขณะที่หลับตา

ส. ไม่ต้องหลับ ถ้าจะเข้าใจสติปัฏฐาน ก็ในขณะที่กำลังเห็นนี้แหละ สติปัฏฐานคืออะไร

ถ. ทำได้ทั้ง ๒ วิธี ใช่ไหม อาจารย์เคยบอกว่า สติปัฏฐานนี้กำหนดลมหายใจเข้าออกทางจมูก

ส. สติปัฏฐานมีกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

สติปัฏฐานไม่มีการเจาะจง ไม่มีการเลือก แต่ว่าขณะใดที่สติเกิด ก็เพราะฟังเรื่องสติปัฏฐานจนมีความเข้าใจที่ถูกต้อง เป็นปัจจัยปรุงแต่ง เป็นสังขารชั้นที่ให้สติระลึกได้ รู้ว่าขณะนี้ มีสภาพธรรมกำลังปรากฏ โดยไม่ต้องเลือก แล้วแต่สติจะระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏตามปกติในขณะนี้ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ไม่ได้บอกให้ไปทำอานาปาหรืออะไร ต้องเข้าใจอย่างนี้

ถ. การกำหนดลมหายใจเข้าออกที่ระลึกว่า ลมกระทบจมูกหรือเพดานก็ตาม เป็นอานาปานสติ ไม่ใช่สติปัฏฐานเช่นนั้นหรือ ที่ผมเรียนถามเพราะผมไม่ทราบข้อแตกต่างของการกำหนดลมหายใจเข้าออก

ส. กรุณาฟังอีกครั้งหนึ่ง กำลังเห็น สติปัฏฐานคืออะไร ทางตา เข้าใจดีหรือยัง

ถ. เข้าใจแล้ว

ส. ทางหูกำลังได้ยิน สติปัฏฐานคืออะไร ทางจมูกกำลังได้กลิ่น สติปัฏฐานคืออะไร ทางลิ้นที่กำลังรับประทานอาหารทุกวัน เช้าบ้าง กลางวันบ้าง เย็นบ้าง สติปัฏฐานคืออะไร ทางกายที่กำลังมีการกระทบสัมผัสขณะหนึ่งขณะใด สติปัฏฐานคืออะไร ทางใจที่กำลังคิดนึกหลังจากที่ได้ยินแล้วในขณะนี้ สติปัฏฐานคืออะไร

เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าใจดีแล้วก็จะไม่พูดถึงเรื่องลมหายใจ เพราะอะไร ทำไมจึงไม่พูดถึงเรื่องลมหายใจ ทราบไหมว่าเพราะอะไร เพราะว่าลมที่ปรากฏที่จมูกก็เป็นเพียงลมเช่นเดียวกับลมอื่นที่ปรากฏที่กายส่วนอื่น ไม่ว่าจะกระทบกับส่วนใดส่วนหนึ่ง ก็เป็นแต่เพียงรูปธรรมซึ่งมีลักษณะเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ไม่มีการมุ่งเจาะจงกำหนดลมหายใจ แต่ถ้าลมหายใจจะเกิดขึ้นปรากฏ และขณะนั้นสติระลึก รู้ ก็ไม่ต่างกับลมที่กระทบกับส่วนหนึ่งส่วนใดของกาย

ในขณะนี้ ทุกท่านอาจจะมีการกระทบลมที่ส่วนหนึ่งส่วนใดของกาย หรือว่า อาจจะมีลมหายใจปรากฏกระทบช่องจมูก ก็เป็นแต่เพียงรูปชนิดหนึ่ง ไม่ต้องไปเจาะจงอะไรที่จะให้เกิดเห็นอะไรขึ้น นั่นจึงจะเป็นการเจริญสติปัฏฐาน

ถ. ไม่ได้จะเจาะจงให้เกิดรูป แต่เกิดขึ้นเอง

ส. ขณะนี้ก็มีไหม

ถ. หมายความว่าขณะที่หลับตา

ส. หลับตาเดียวนี้ มีไหมเดียวนี้

ถ. พูดถึงขณะที่เจริญ

ส. ถ้าเป็นสติปัฏฐานจริง ๆ มีแต่ของจริงที่กำลังปรากฏทางหนึ่งทางใด ใน ๖ ทวารตามความเป็นจริง คือ ทางตาที่สัมผัสกับสิ่งที่กำลังปรากฏ ทางหูเสียงกำลังปรากฏ ทางจมูกกลิ่นกำลังปรากฏ ทางลิ้นรสกำลังปรากฏ ทางกายโผฏฐัพพะ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวกำลังปรากฏ ไม่ต้องตื่นเต้นหวนไหวไปกับลมหายใจอะไรเลย เพราะเป็นแต่เพียงรูปซึ่งกระทบกับกายประสาทเท่านั้น

ถ. รูปซึ่งกระทบกาย จะถือว่าเป็นสติปัฏฐานได้ไหม

ส. แล้วแต่ จะทำวิปัสสนา หรือจะอบรมเจริญปัญญา

ถ. อบรมเจริญปัญญา

ส. ถ้าอบรมเจริญปัญญา ปัญญาจะค่อย ๆ เกิดขึ้นจากการฟัง ถ้ายังไม่เข้าใจอย่าทำอะไรเป็นอันขาด เพราะต้องทำผิด ในเมื่อยังไม่มี ความเข้าใจถ้าทำอย่างหนึ่งอย่างใดก็ทำไปด้วยความไม่รู้ ก็ทำผิดเพราะไม่เข้าใจ เพราะฉะนั้น อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และรู้ว่าขณะใดสติเกิด ขณะใดหลงลืมสติ และรู้สิ่งที่กำลังปรากฏจริง ๆ เป็นของจริงในขณะนี้

ถ้าหลับตาในขณะนี้ และสมาสติดระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ก็เป็นของจริงตามปกติ นั่นจึงจะเป็นสติปัฏฐาน ถ้าไม่ใช่ของจริงตามปกติ ไม่ใช่สติปัฏฐาน สติปัฏฐานต้องรู้ของจริงที่กำลังปรากฏ

คราวหน้ายังมีมหายใจอีกไหม

ถ. ...(ฟังไม่ชัด)

ส. ไม่ใช่ทำให้สติระลึกรู้แล้วแต่สติจะเกิดหรือไม่เกิด และไม่อยากจะเห็นสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ใช่ไหม จึงได้ถามว่า ทำอย่างไรจะหายไป เพราะฉะนั้น ก็ไม่ต้องไปทำอย่างที่เคยทำ แต่ว่าระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติ ก็จะไม่มีการติดปกติดเกิดขึ้น

ถ. ปสาทรูปเห็นไม่ได้ กระทบได้ ถามว่า รูปสาทรูปได้ไหม

ส. แล้วแต่สติจะระลึกรู้ได้ไหม

ถ. สติระลึกรู้ แต่ไม่เคยรู้สึกที่

ส. เพราะไม่ได้ระลึกรู้ที่ลักษณะของปสาทรูป

ถ. ก็ระลึกรู้

ส. นั่นคือ นึก ไม่ใช่ระลึกรู้ลักษณะของปสาทรูป

ถ. ลักษณะมีอะไรบ้าง

ส. เป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะกระทบกับรูปารมณ

ถ. อย่างเดียวหรือ

ส. แน่นอน

ถ. ถ้าไม่เคยได้ยินได้ฟัง ก็ระลึกที่ตา เพราะฉะนั้น ถ้าจะรู้ปสาทรูป ปัญญาต้องถึงขั้นไหน

ส. ตั้งใจเจาะจงอีกแล้ว จะรู้โน้น จะรู้นี้ จะรู้นั้น สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ในขณะนี้ไม่สนใจเลย แต่ว่าอยากจะรู้ลักษณะของรูปซึ่งตนสนใจ

ขอกล่าวถึงลักษณะเป็นต้นของจักขุ เพื่อที่จะได้ทราบว่า จักขุปสาทรูปมีลักษณะอย่างไร ที่กล่าวว่า ระลึก แต่ไม่รู้ เพราะไม่ได้ระลึกลักษณะของจักขุปสาทรูป เพียงแต่นึกถึงลักษณะของจักขุปสาทรูป

ข้อความใน **อัฐสาลินี** แสดงลักษณะเป็นต้นของจักขุ มีข้อความว่า

จักขุ มีความเป็นปสาทแห่งภูตรูป อันควรแก่การกระทบรูป

ซึ่งหมายความว่าถึงรูปารมณฺ์ สีสนฺวันณะต่าง ๆ ที่ปรากฏทางตา ถ้าพูดถึง สีสนฺวันณะ อย่าคิดถึงสีแดง สีเขียว สีเหลือง หรือสีอะไร เพราะทรงแสดงศัพท์ไว้ หลายศัพท์เพื่อที่จะให้เข้าใจ แม้จะกล่าวว่าแสง หรือแม้จะกล่าวว่าสีก็ตาม ก็หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา

เช่น ในขณะนี้ ในห้องนี้มีแสง หรือมีสี แสงมีไหม ถ้าไม่มีก็ไม่เห็น ใช่ไหม แต่ไม่จำเป็นที่จะต้องนึกถึงแสง หรือว่านึกถึงสี สีเขียว สีดำ สีแดง สีต่าง ๆ สิ่ง ที่ปรากฏทางตา ยังไม่ต้องนึกถึงคำว่าแสงหรือสี แต่ไม่ว่าจะเป็นแสงหรือสีก็ตาม ปรากฏทางไหน ไม่ปรากฏทางหู ไม่ปรากฏทางจมูก ไม่ปรากฏทางลิ้น ไม่ปรากฏ ทางกาย แต่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น ไม่ต้องสงสัย หรือกังวลจนเกินไปในเรื่องของ คำที่เคยใช้หรือว่าเคยเข้าใจ เช่น จะใช้แสงดี หรือจะใช้สีดี หรือว่าจะใช้วันณะดี หรือจะใช้คำว่ารูปะ หรือรูปารมณฺ์ ซึ่งหมายความว่าถึงสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็แล้วแต่ว่า วิชาการสาขาไหนจะใช้ศัพท์อะไรก็ตามแต่ แต่สภาพธรรมที่เป็นจริง คือ มีสภาพธรรม ที่กำลังปรากฏทางตา เพราะกระทบกับจักขุปสาท

ด้วยเหตุนี้ จักขุ มีความเป็นปสาทแห่งภูตรูป อันควรแก่การกระทบรูป (คือ รูปารมณหรือสิ่งที่ปรากฏทางตา) เป็นลักษณะบ้าง มีความเป็นปสาทแห่งภูตรูป อันมีสมุฏฐานแต่กรรม ซึ่งมีความประสงค์จะดูเป็นเหตุ เป็นลักษณะบ้าง

แสดงจนกระทั่งถึงสมุฏฐานที่ก่อตั้งให้เกิดจักขุปสาทว่า มีสมุฏฐานแต่กรรม ซึ่งมีความประสงค์จะดูเป็นเหตุ เป็นลักษณะ

ทุกท่านมีความประสงค์ที่จะดู ยังไม่มีความประสงค์ที่จะพ้นจากรูปทั้งหมด ให้เหลือแต่เฉพาะอรูป คือ นามขันธ์ เพราะฉะนั้น ก็จะต้องเกิดในภูมิที่มีขันธ์ ๕ คือ มีทั้งนามและรูปเกิดขึ้นพร้อมกันและอาศัยกันเป็นไป ไม่มีใครในโลกนี้ ในภูมินี้ ซึ่งเป็นภูมิของขันธ์ ๕ ที่เกิดมาแล้วปราศจากรูป มีแต่เฉพาะนาม เพราะฉะนั้น นามธรรมและรูปธรรมอาศัยกันและกัน เพราะว่าแม้จิตจะเป็นสภาพรู้ แต่ถ้าไม่มี จักขุปสาท ไม่อาศัยจักขุปสาท ก็ไม่เห็นอะไร ถ้าไม่มีรูปคือโสตปสาท ก็ไม่ได้ยินอะไร เพราะฉะนั้น จักขุปสาทขณะนี้ที่กำลังเห็น เป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่ง โดยเป็น นิสสยปัจจัย เป็นปัจจัยซึ่งเป็นที่อาศัย เป็นอินทริยะ เพราะเป็นใหญ่ เป็นประธาน ในการที่จะให้เกิดการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา

มีความชักมาที่รูปเป็นระยะ คือ เป็นกิจ มีความเป็นที่รองรับแห่งจักขุวิญญาณ เป็นปัจจัยฐาน คือ อากาโรปการภูมิมิภูตรูปอันเกิดแต่กรรมซึ่งประสงค์จะดู เป็นเหตุ เป็นปทัฏฐาน

นี่คือลักษณะของจักขุปสาท ซึ่งจะรู้ลักษณะของจักขุปสาทได้ตรงตามความเป็นจริง โดย เป็นปสาทแห่งภูตรูป อันควรแก่การกระทบกับรูปเป็นลักษณะ ไม่ใช่กระทบอย่างอื่น ในขณะที่กำลังเห็นในขณะนี้ มีจักขุปสาทซึ่งกระทบกับรูป จึงเป็นรูป ที่กระทบได้ แต่เห็นไม่ได้

จะอบรมเจริญปัญญาอย่างไร ไม่ใช่เพียงคิดนึกตาม แต่ว่าที่ฟังนี้ ก็เพื่อให้เห็น สภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ให้รู้ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรม และรูปธรรมในขณะที่กำลังเห็นก่อน ถ้ายังไม่รู้ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและ

รูปธรรมขณะที่กำลังเห็น ก็อย่าไปเจาะจงที่จะรู้ลักษณะของรูปหนึ่งรูปใด หรือว่านามหนึ่งนามใด

เช่น บางท่านอาจจะอยาการู้ลักษณะของผัสสเจตสิกซึ่งเกิดพร้อมกับจักขุวิญญาณที่เห็น ซึ่งนั่นก็ยังคงเป็นชื่อ เพราะถึงแม้ว่าสภาพธรรมที่เป็นผัสสจะมีจริง แต่เมื่อไม่รู้ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมก่อน จะรู้ได้อย่างไรว่าลักษณะไหนเป็นผัสส เพราะผัสสไม่ใช่รูปกระทบรูป แต่ผัสสเป็นนามธรรม เป็นเจตสิกเป็นสภาพธรรมที่เกิดกับจิต ทำกิจกระทบอารมณ์ที่จิตเกิดขึ้นเห็น หรือได้ยิน หรือได้กลิ่น หรือลิ้มรส หรือรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือคิดนึก

เพราะฉะนั้น ต้องไม่มีการเจาะจงที่จะรู้ลักษณะของนามหนึ่งนามใดโดยเฉพาะ หรือว่ารูปหนึ่งรูปใดโดยเฉพาะ แต่ในขณะที่เห็นนี้ ไม่หลงลืมที่จะพิจารณาน้อมไปที่จะรู้ว่า สภาพรู้ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ. ครั้งแรกที่เห็นภาพ เช่น เห็นผู้หญิงคนหนึ่ง สิ่งแรกที่เห็นอย่างนี้อาจารย์บอกว่า ไม่จำเป็นต้องบอกว่า เป็นสี หรือว่าเป็นอะไร เห็นตอนแรกก็บอกว่า เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ใช่มั้ย

ส. ตามความเป็นจริงเป็นอย่างนั้น หมายความว่า ขณะนี้กำลังมีสิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ. และตอนไหนที่แปลว่า ผัสส

ส. การศึกษาธรรมต้องละเอียด และช้า ๆ หน่อย อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วเมื่อครู่นี้ว่า ขณะนี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา หยุดอยู่เพียงแค่นี้ พิจารณาให้เข้าใจความหมายที่ว่า ขณะนี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา จริงไหม

ถ. จริง

ส. ยังไม่ใช่เป็นหนึ่งสิ่งใด เพราะฉะนั้น อย่าลืมว่า ตามความเป็นจริงซึ่งทุกคนข้ามไปว่า เห็นคน เห็นสัตว์ เห็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ เพราะลืมความจริงว่า ขณะนี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเท่านั้นเอง นี่คือการที่จะค่อย ๆ รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงแต่ละทางว่า สิ่งทีปรากฏทางตา มี อย่าข้ามไป และ

อย่าหลงลืมจนกระทั่งยึดถือสัจฐานอาการที่เกิดขึ้นสืบต่อกันปรากฏว่า เป็นวัตถุ
สิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือเป็นสัตว์ เป็นบุคคล แต่ควรที่จะมีสติระลึกได้ ยังคิดที่จะรู้ลักษณะ
แท้ ๆ ของสิ่งที่กำลังปรากฏว่า ขณะนี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเท่านั้นเอง

ถ้ายังไม่รู้อย่างนี้ จะไม่รู้ลักษณะของผัสสะ แต่สามารถที่จะเข้าใจได้ว่า
ผัสสะมีจริง มิฉะนั้นแล้วรูปารมณจะไม่ปรากฏ เพราะถึงแม้ว่ารูปารมณมีจริง สิ่ง
ที่ปรากฏทางตามีจริง แต่ขณะใดที่สิ่งนั้นไม่กระทบจักขุปสาท สิ่งนั้นจะไม่ปรากฏทางตา

ธ. นี่ใช่ไหมที่เรียกว่า ผัสสะ

ส. ใช่ โดยชื่อ ซึ่งจะต้องเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมโดยละเอียดว่า
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่ละอย่าง

ธ. โดยปกติเวลาเราเดินไป เช่น เห็นผู้หญิงคนหนึ่ง ที่สะดุดตาแรก ๆ คือ
พอมองปั๊บสัจจะเลยอะไรอย่างนี้ แต่พอมีสติระลึก รู้ว่า นี่คือนั่นที่ปรากฏทางตา
ใช่ไหม

ส. เพราะฉะนั้น เวลาที่เห็น ก็เลยไปถึงรูปร่างสัจฐานทันที ซึ่งทาง
มโนทวารก็รับรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อ มีการจำหมายในลักษณะสัจฐานนั้นและก็รู้
ความหมายทันที

๑๐๒๗

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า วันหนึ่ง ๆ ข้ามไป หลงลืมไป ไม่ได้ระลึกว่า มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ซึ่งถ้าไม่ระลึกอย่างนี้ไม่มีวันที่จะเห็นจริง ๆ ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง และจะไม่เข้าใจถึงอรรถในพระไตรปิฎกที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ไม่ติดในนิमितและอนุพยัญชนะ คือ ไม่ยึดถือในรูปร่าง สันฐานและส่วนละเอียดของสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งถ้าไม่เข้าใจโดยละเอียดจะคิดว่า พระผู้มีพระภาคตรัสให้ไม่ติด ก็จึงไม่สนใจในรูปร่างสันฐาน แต่ว่าปัญญาไม่ได้เกิดขึ้น ไม่ได้อบรม ไม่ได้เจริญว่า การที่จะไม่ยึดถือ ไม่ติดในรูปร่างสันฐานได้จริง ๆ ก็ต่อเมื่อ ปัญญาค่อย ๆ เจริญขึ้น และค่อย ๆ รู้ขึ้นว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาที่มีจริงและกำลังปรากฏ เป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏทางตา จึงจะถ่ายถอนความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนออกจากสิ่งที่ปรากฏทางตา และเข้าใจความหมายของคำว่า อนัตตาว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ตรงตามความเป็นจริง เพราะค่อย ๆ อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาแท้ ๆ ว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ไม่มีวัตถุสิ่งใดในสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

ถ. เข้าใจแล้ว ขอบพระคุณ

ถ. ในอรรถกถา อ่านแล้ว บางทีก็คิดว่า จะขัดกับพุทธพจน์หรือไม่ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ผลของกุศลกรรมต้องให้ผลเป็นสุข แต่ใน **อรรถกถา สารัตถปกาสินี** มีข้อความตอนหนึ่งว่า พวกมิชชชาทิฐิเห็นโบสถ์ก็ดี เห็นพระเจดีย์ก็ดี ไม่ชอบ ปิดตา แสดงความไม่พอใจ เขาจะชอบหรือไม่ชอบก็แล้วแต่ แต่จิตที่เห็นเป็นกุศลวิบาก กุศลวิบากนี้ทำให้ไม่ชอบต้องปิดตา แสดงว่าไม่เป็นสุข อีกตัวอย่างหนึ่ง หมาเห็นขี้แล้วหอมอร่อย อยากจะกิน ขณะที่ได้กินนั้น อร่อยทั้งรส หอมทั้งกลิ่น ดีทั้งหมด ชอบใจ ท่านกล่าวว่า ขณะที่กินนั้น จะเป็นชีวหาวิญญูณก็ดี ขณะที่เห็น

จะเป็นจักขุวิญญาณก็ดี เป็นอกุศลวิบาก เพราะฉะนั้น อรรถกถาบทนี้จะขัดกับ พุทธพจน์หรือไม่

ส. ยาวไปหลายเรื่อง และก็ปนรวมกันหลายทวาร การที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมได้ต้องช้า ๆ และทีละทวารจริง ๆ

ถ้าเป็นเรื่องของทวารตา คือ จักขุทวาร ก็อย่าเพิ่งผ่านไปจนกระทั่งถึงมโนทวาร มิฉะนั้นแล้ว จะไม่เข้าใจลักษณะของจักขุทวาร เพราะรวมผสมปนกับทางมโนทวาร

การศึกษาเรื่องทวารมีประโยชน์ ทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริง ซึ่งจะทำให้สามารถประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปได้ แต่ต้องมีความเข้าใจถูก แม้แต่สภาพธรรมที่ปรากฏทางตาไม่ใช่ทางใจ ต่างกันอย่างไร สภาพธรรมที่ปรากฏทางหูไม่ใช่ทางใจ ต่างกันอย่างไร เพราะสภาพธรรม คือ นามธรรม จิตและเจตสิกเกิดดับสืบทอดกันอย่างรวดเร็ว ขณะที่ดูเหมือนนั่งอยู่อย่างนี้ ก็เห็นด้วย ได้ยินด้วย แต่ละทวารที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ดับไปอย่างรวดเร็ว และสืบทอดกับทางใจ จนกระทั่งไม่สามารถที่จะรู้ลักษณะแท้ ๆ ของจิตที่เกิดขึ้นทางจักขุทวาร เห็นสิ่งที่เพียงปรากฏทางตา ซึ่งไม่เกี่ยวเนื่องกับทางใจเลย ยังไม่ถึงทางใจ

ปกติธรรมดาเวลาที่จักขุทวาร คือ จิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางจักขุทวาร ดับไปหมดแล้ว ภวังคจิตเกิดต่อคั่นแล้ว มโนทวาร คือ จิตที่เกิดขึ้นรับรู้อารมณ์ต่อจากทางจักขุทวาร เกิดต่อ ซึ่งขณะที่มโนทวารสืบทอดจากทางจักขุทวารนั้นเร็วเหลือเกิน จนไม่สามารถที่จะรู้ความต่างกันของจักขุทวารและมโนทวาร โสตทวารและมโนทวาร ชิวหาทวารและมโนทวาร ฆานทวารและมโนทวาร กายทวารและมโนทวารได้ จึงอยู่ในโลกของสมมติสัจจะเรื่อยมา

ทั้ง ๆ ที่ทางตา สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นของจริงแท้แน่นอน เพราะกำลังปรากฏ จะเปลี่ยนสภาพของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาให้เป็นอย่างอื่นไม่ได้ แต่ก็ยังไม่รู้ความจริงของสิ่งที่เพียงปรากฏทางตา เพราะทางใจเกิดขึ้นสืบทอดรับรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางตา และจดจำรูปร่างลักษณะของสิ่งที่ปรากฏจนลืมนึกว่า สิ่งที่ปรากฏทางตานั่นเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นจริง ๆ

สติปัญญานไม่ใช่ไปรู้ลม และเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ผิดจากปกติในขณะนี้ ซึ่งการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ นั้น คือ ความไม่รู้รู้ลักษณะของสภาพธรรมทางตา เพราะฉะนั้น สติปัญญาน คือ ระลึกได้ที่จะพิจารณาว่าสภาพธรรมทางตากำลังปรากฏ เป็นของจริงอย่างหนึ่ง จนกว่าจะไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลในสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เมื่อนั้นจึงชื่อว่า รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาถูกต้องตรงตามความเป็นจริงซึ่งเป็นอนัตตา เพราะไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

และทางตาเปรียบเหมือนสมุทร คือ กว้างใหญ่จริง ๆ ไม่เต็ม สามารถจะเห็นถึงพระจันทร์ พระอาทิตย์ ดาวต่าง ๆ ซึ่งอยู่แสนไกล ถ้ามองไปก็กระทบกับจักขุปสาท และปรากฏได้ เพราะฉะนั้น จึงทำให้ดูเหมือนว่า เป็นโลกซึ่งเต็มไปด้วยวัตถุ สัตว์ บุคคลต่าง ๆ เต็มไปหมด แต่ว่าตามความเป็นจริงแล้ว นั่นคือคิดนึกถึงรูปร่างสีฐานของสิ่งที่ปรากฏ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลมมีจริง แต่สมมติเป็นสัตว์บ้าง เป็นบุคคลต่าง ๆ เป็นพระจันทร์ เป็นพระอาทิตย์ เป็นดาวต่าง ๆ ซึ่งถ้ากระทบสัมผัสทางกาย สิ่งที่ปรากฏ คือ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว แต่สำหรับผู้ที่มีตรัสรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงจะประจักษ์ว่า เป็นโลก คือ แดก และเกิดดับอย่างรวดเร็ว

ไม่มีสภาพธรรมใดที่เกิดขึ้นแล้วจะไม่ดับไปเลย แต่เมื่อไม่ประจักษ์ความเกิดดับ และไม่รู้ความจริงว่า สิ่งที่ปรากฏทางตา ทางจักขุทวารแท้ ๆ เป็นอย่างไร ทางมโนทวารก็จดจำสีฐานของสิ่งที่ปรากฏทางตา จำเสียงสูงต่ำซึ่งเป็นคำบัญญัติ ความหมาย อรรถของสิ่งต่าง ๆ ทางหู เป็นเรื่องเป็นราว ทางจมูกก็จำกลิ่น รวมกับรูปที่เห็นทางตาและรสที่ลิ้มทางลิ้น ก็ปรากฏเป็นรสของวัตถุต่าง ๆ เป็นรสเกลือ เป็นรสน้ำตาล เป็นรสผลไม้ นานาชนิด เพราะนึกถึงรูปร่างสีฐาน นึกถึงกลิ่น ถ้าเป็นแต่เพียงขณะที่กำลังลิ้มรสจริง ๆ รสเป็นสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เกิดขึ้นและดับไป จึงเป็นแต่เพียงรส เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏทางลิ้น และที่รู้รสได้ก็เพราะว่ามีชีวหาปสาท รูปซึ่งมีลักษณะพิเศษที่สามารถกระทบกับรส แต่ถ้ารูปนั้นไม่มี รสใด ๆ ก็ไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น เวลาที่รสปรากฏ มีลิ้น หรือชีวหาปสาท เป็นที่รองรับให้จิต

เกิดขึ้นที่นั่น เพื่อที่จะลิ้มรสที่กระทบกับชีวหาปสาท รสต้องกระทบชีวหาปสาท ถ้า รสไม่กระทบชีวหาปสาท แต่กระทบกายปสาทส่วนอื่น รสจะไม่ปรากฏเลย

เพราะฉะนั้น ขณะใดที่รสปรากฏ เวลารับประทานอาหารมีรสปรากฏแน่นอน ขณะใดที่รสปรากฏให้รู้ว่า ขณะนั้นรสกำลังกระทบกับชีวหาปสาท รสจึงปรากฏกับ ชิวหาวิญญาน คือ จิตที่ลิ้มรส ซึ่งเกิดที่ชีวหาปสาท และรสก็ดับ ชิวหาปสาทก็ดับ จิตที่ลิ้มรสก็ดับ แต่ละขณะ นี่เป็นการรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งจะรู้ได้ต่อเมื่อจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางทวารต่าง ๆ

ถ้าไม่มีทวารต่าง ๆ ไม่มีทางที่จะรู้ลักษณะของจิตซึ่งเป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ ต้องอาศัยรูปด้วย ในภูมิที่มีขั้น ๕ ต้องอาศัยจักขุปสาท จิตเห็นจึงจะเกิดขึ้นเห็นโลก เห็นรูปารมณ์ เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาได้ ต้องมีโสตปสาทรูป จิตได้ยินจึงจะ เกิดขึ้นได้ยินเสียงได้ ต้องมีฆานปสาทรูป คือ รูปที่สามารถรับกระทบกลิ่น กลิ่นจึงจะ กระทบและปรากฏได้ ต้องมีชีวหาปสาทสำหรับกระทบกับรส รสจึงจะปรากฏได้ ต้องมีกายปสาทรูปที่รับกระทบโณสุตัพพะ โณสุตัพพะ คือ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวจึงจะปรากฏได้ นอกจากนั้น ต้องมีใจที่คิดนึกอยู่ตลอดเวลาหลังจากที่ทาง ตาเห็น ทางหูได้ยิน ทางจมูกได้กลิ่น ทางลิ้นลิ้มรส ทางกายกระทบโณสุตัพพะ ทางใจ ก็คิดนึกถึงอารมณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย มิฉะนั้นแล้ว ไม่มีทางที่ จะรู้ลักษณะของจิต ถ้าไม่มีทวาร

การรู้เรื่องทวาร มีประโยชน์กับการอบรมเจริญสติปัฏฐานใหม่ ถ้าให้ไปนั่ง จดจ้องเป็นสมาธิอยู่ที่ลมหายใจ จะรู้เรื่องทวารใหม่ เมื่อไม่รู้ ก็ย่อมไม่สามารถที่จะ ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปในขณะที่เห็น ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ลิ้มรส ในขณะที่กระทบสัมผัส หรือในขณะที่คิดนึก

ขอกล่าวถึงคำอุปมาเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งท่านผู้ฟังจะได้ทราบ ถึงชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่าอย่างไร

ตา เปรียบเหมือนงู

คงเคยได้ยินคำนี้บ่อย ๆ ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

งู ย่อมไม่ชอบอยู่ในที่ที่ขึ้นและและราบเรียบในภายนอก แต่เวลาที่เลื้อยเข้าไปยังที่ที่เป็นกองหยากเยื่อที่รกไปด้วยหญ้า ใบไม้ และจอมปลวกเท่านั้นแล้วนอน ย่อมชอบใจ ย่อมถึงความสงบฉันใด แม้จักขุนี้ก็เหมือนฉันนั้นทีเดียว พอใจในที่ที่ไม่ราบเรียบ ย่อมไม่ชอบใจในที่ที่เกลี้ยงเกลา มีฝาทองคำ เป็นต้น ไม่ปรารถนาแม้เพื่อที่จะแลดูทีเดียว แต่ในที่ที่พร่าวไปด้วยรูป และพร่าวไปด้วยดอกไม้และเครื่องเถา เป็นต้นที่เดียวย่อมชอบ เพราะสถานที่เช่นนั้น คนเราเมื่อดวงตายังไม่พอ ยังแถมมัวอำปาก อยากจะมองดู

ที่อุปมาว่าตาเหมือนงู เพราะไม่ชอบที่เรียบ ๆ จริงไหม แต่ชอบที่ที่พร่าวไปด้วยรูปและพร่าวไปด้วยดอกไม้และเครื่องเถา มิฉะนั้นแล้ว จะไม่มีจิตรกรรม เพราะว่าโล่งไปหมด โล่งไปหมดนี้ไม่ชอบ ต้องมีลวดลาย มีสัญญาณ ให้เป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ สนใจที่จะดู นั่นคือลักษณะของตา หรือจิตซึ่งเกิดขึ้นเห็นสิ่งต่าง ๆ และพอใจในรูปร่างสัญญาณต่าง ๆ ในที่ที่พร่าวไปด้วยสัญญาณต่าง ๆ

เป็นอย่างนี้หรือเปล่า ในชีวิตประจำวัน ท่านดูอะไร ลองคิดดู หรือว่าไปดูอะไร หรือมีอะไรให้ดูบ้าง สิ่งที่จะให้ดูไม่ใช่เป็นพื้นโล่ง ๆ แต่จะต้องมีลวดลาย มีสัญญาณ พร่าวไปด้วยสิ่งต่าง ๆ ให้ทราบถึงลักษณะของจักขุซึ่งมีอยู่เป็นประจำในวันหนึ่ง ๆ ว่านี่เป็นอาการของจักขุ

หู เปรียบเหมือนจระเข้ แม้จะเข้ออกไปข้างนอก ย่อมไม่เห็นสิ่งที่จะจับ มันย่อมหลับตาไปอย่างเดียว แต่เมื่อลงน้ำไปสัก ๑๐๐ วา เข้าสู่โพรงนอน จิตก็ย่อมสงบ หลับสบาย แม้โสดนี้ก็เหมือนเช่นนั้น พอใจสิ่งที่เป็นโพรง อิงอาศัยอากาศ ชอบใจอยู่ในสิ่งซึ่งเป็นช่อง คือ ฐูหุติเดียว อากาศในฐูหุติย่อมเป็นปัจจัยในการได้ยินเสียงของโสดนั้น แม้อชฎากาศ คือ อากาศที่โล่งตลอด ก็ควรเป็นปัจจัยเหมือนกัน ด้วยว่าเมื่อบุคคลกระทำการสวดภายในถ้ำ เสียงก็หาฟังฝ่าถ้ำออกไปข้างนอกไม่ แต่ย่อมออกไปทางช่องประตูและหน้าต่าง เมื่อกระทบกันโดยสับ ๆ กันแห่งธาตุ ย่อมไปกระทบโสดปสาท ถ้าวานในเวลานั้น คนที่นั่งอยู่บนหลังถ้าย่อมรู้ว่า คนชื้อโน้นสวด

นี่เป็นการที่จะให้รู้ลักษณะของทวารแต่ละทวารว่า ปกติในชีวิตประจำวันที่มีการได้ยินเสียง จะต้องอาศัยอากาศ

จมูก เปรียบเหมือนนก แม่นกก็ย่อมไม่ยืนดื้ออยู่บนต้นไม้ หรือบนพื้นดิน แต่เมื่อโผบินขึ้นสู่อากาศโล่ง เลยไปสักชั่วโมง หรือสองระยะขว้างก่อนดิน ก็ย่อมถึงความเป็นผู้มีจิตแน่วแน่ แม้ฆาน (จมูก) ก็เปรียบเหมือนเช่นนั้น พอใจอากาศ มีกลิ่นซึ่งต้องอาศัยลมเป็นอารมณ์ ดังจะเห็นได้เช่นเดียวกันกับโค เมื่อฝนตกใหม่ ๆ ก็ดมแล้วดมเล่าที่แผ่นดิน แล้วก็เบ่งหน้าหาอากาศ หันหลัง แล้วเวลาที่คนเราแม้เอานิ้วมือจับชิ้นแห่งสิ่งที่มีกลิ่นแล้วสูดดม ไม่หันมาทางลม ก็หารู้กลิ่นของสิ่งนั้นไม่

นี่เป็นการแสดงให้รู้ว่า สำหรับทางจมูกย่อมพอใจที่จะดมกลิ่น ซึ่งอาศัยมาจากอากาศและลม

ลิ้น เปรียบเหมือนสุนัขบ้าน

กาย เปรียบเหมือนสุนัขจิ้งจอก

สำหรับในตอนต้น จะยังไม่กล่าวถึงเรื่องของทวารทั้ง ๖ โดยละเอียด เพียงแต่ให้ทราบว่า ที่โลกกำลังปรากฏเป็นโลกก็เพราะว่ามีทวาร คือ ทางที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ ซึ่งได้แก่ทวาร ๖ เป็นรูป ๕ ทวาร และเป็นนาม คือ จิต ๑ ทวาร

ขอทบทวนคำว่า จิต ใน **ธรรมสังคณีปกรณ์ จิตตูปาทกัณฑ์** ซึ่งมีข้อความว่า

๑. ที่ชื่อว่าจิต เพราะอรรถว่า คิด อธิบายว่า รู้แจ้งอารมณ์
๒. ที่ชื่อว่าจิต เพราะสังสมสันดานของตน ด้วยสามารถแห่งขวนวิถี
๓. ชื่อว่าจิต เพราะเป็นธรรมชาติอันกรรม กิเลส สังสมวิบาก
๔. จิตแม้ทุกดวง ชื่อว่าจิต เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร
๕. ชื่อว่าจิต เพราะกระทำให้วิจิตร

จะขอกล่าวถึงอรรถที่ ๔ คือ จิตแม้ทุกดวง ชื่อว่าจิต เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร ซึ่งที่ได้กล่าวถึงแล้ว คือ โดยนัยของชาติ โดยนัยของภูมิ โดย

นัยของเหตุ โดยนัยของโสภณ อโสภณ โดยนัยของอสังขาริก สสังขาริก โดยนัยของ
โลกียะ โลกุตตระ และโดยนัยของทวาร

๑๐๒๘

การที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของจิตโดยนัยของทวาร ทรงแสดงให้เห็นว่า ทางตามีจิตเกิดขึ้นที่ประภท ทางหุมีจิตเกิดขึ้นที่ประภท ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยนัยเดียวกัน เพราะว่าจิตบางดวงเกิดได้เฉพาะอาศัยจักขุปสาทเท่านั้น จะอาศัยโสตปสาทเกิดขึ้นไม่ได้ เช่น จิตเห็น ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า จักขุวิญญาณ สภาพที่รู้แจ้งทางตา เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ จะไม่อาศัยเกิดทางโสตทวาร ฆานทวาร ชิวหาทวาร กายทวาร มโนทวาร หรือจิตที่กำลังได้ยินเสียง คือ โสตวิญญาณ ก็เกิดโดยอาศัยโสตปสาทรูปเป็นโสตทวารเท่านั้น จะไม่อาศัยตา หรือจมูก หรือลิ้น หรือกาย หรือใจ

เพราะฉะนั้น เมื่อทรงจำแนกจิตโดยทวาร ก็ได้ทรงแสดงว่า จิตที่เกิดขึ้นโดยอาศัยจักขุทวารมีที่ประภท จิตที่อาศัยโสตทวารมีที่ประภท จิตที่อาศัยฆานทวารมีที่ประภท จิตที่อาศัยชิวหาทวารมีที่ประภท จิตที่อาศัยกายทวารมีที่ประภท และจิตที่อาศัยมโนทวารมีที่ประภท นอกจากนั้นยังได้ทรงแสดงว่า จิตประภทใดสามารถที่จะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ได้เพียงทวารเดียว จิตประภทใดสามารถที่จะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ได้ ๕ ทวาร ทีละทวาร จิตประภทใดสามารถที่จะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ได้ทั้ง ๖ ทวาร ทีละทวาร และจิตประภทใดสามารถที่จะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ได้โดยไม่อาศัยทวารเลย

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า จิตเกิดทางทวารต่าง ๆ และรู้อารมณ์ทางทวารต่าง ๆ แต่ผู้ที่ได้อภิญญาจิต ที่เห็นจตุ ปฏิสนธิของสัตว์ เห็นจากทางจักขุทวาร หรือทวารไหนกันแน่

สุ. ทางมโนทวาร แต่ต้องอาศัยจักขุ ถ้าเป็นจักขุทิพย์

ถ. ขณะที่เห็นภาพที่ปรากฏ เช่น การจู่ตของสัตว์ จะเห็นทางจักขุปสาท หรือเห็นทางไหน

สุ. เห็นทางมโนทวาร เป็นจักขุทิพย์ ต้องอาศัยจักขุปสาท

ถ. ผู้ที่ได้จักขุทิพย์ เห็นของไกล ๆ ก็เหมือนกับแว่นขยาย หรือกล้องขยาย ทำให้เห็นใกล้ ๆ ลักษณะของจักขุประสาท มีการรับกระทบเหมือนแว่นขยาย มีกำลังเป็นพิเศษกว่าคนธรรมดา ไซ้ใหม่

ส. ต้องอาศัยอาโลกะ คือ แสงสว่าง เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยอาโลกกสิณ ถ้าเจริญฌานโดยพรหมวิหาร ๔ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ไม่สามารถเป็นปัจจัยให้เกิดจักขุทิพย์ได้

ถ. ถ้าเขาไม่ปรารถนาจะให้จักขุทิพย์เกิด ก็คงจะเหมือนกับเราธรรมดา แต่ขณะที่เขาปรารถนาจะเห็นของที่ไกล ผิดกับคนธรรมดาที่ไม่สามารถจะมองเห็นได้ จักขุประสาทของเขาคงกลายเป็นแว่นขยายสามารถจะดึงภาพมาใกล้ ๆ ได้ นี่คิดเอง

ส. ข้อความในพระไตรปิฎกไม่ได้แสดงไว้ว่า โดยในลักษณะของแว่นขยาย แต่แสดงว่า โดยลักษณะของฌาน กำลังของจิตซึ่งละเอียดในขณะนั้น และอาศัยอาโลกกสิณ ซึ่งกสิณมี ๑๐ ปฐวีกสิณไม่เป็นปัจจัยหรือไม่เป็นเหตุที่จะให้เกิดจักขุทิพย์ เตโชกสิณก็ไม่เป็นเหตุไม่เป็นปัจจัยที่จะให้เกิดจักขุทิพย์ แต่ว่าเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะให้กระทำอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้ เช่น ทำให้เกิดไฟได้ แต่สำหรับจักขุทิพย์ ต้องอาศัยอาโลกกสิณ แสงสว่าง

ถ. ผู้ที่ได้จักขุทิพย์สามารถที่จะเห็นการจุติและปฏิสนธิของสัตว์ว่า ไปเกิดในภูมิที่ดีหรือไม่ดี แต่เวลาที่จุติและปฏิสนธินั้นเร็วมาก จะรู้ได้อย่างไร คิดเองว่า จะต้องมามากกว่าจักขุทิพย์ มีอีกแขนงหนึ่ง หรือเกิดปนกันไปกับจักขุทิพย์

ส. อจินไตย ๔ ซึ่งฌานวิสัยก็รวมอยู่ด้วย นำสงสัยจริง ๆ และจะไม่หายสงสัย จนกว่าจะอบรมเจริญถึงขั้นนั้นได้ มิฉะนั้นแล้ว จะไม่ทรงแสดงว่า ในอจินไตย ๔ มีพุทธวิสัย มีฌานวิสัย มีกรรมวิสัย และมีโลกวิสัย คือ ความคิดเรื่องโลก

ควรคิดใหม่ ถ้าเป็นอจินไตย แต่ว่าศึกษาได้ตามที่ทรงแสดงว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะให้เกิดจักขุทิพย์ ในกสิณ ๑๐ ต้องอาศัยปัจจัยที่เหมาะสมที่สมควร เพราะทางตา ที่เห็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ปราภฏเป็นรูปร่างสัณฐานได้ ต้องอาศัยแสงสว่าง

เพราะฉะนั้น ถ้าจะให้เห็นละเอียด หรือว่าเห็นไกลกว่าตาธรรมดา ก็ต้องอาศัยการเจริญอาโลกกสิณ

อรรถ คือ ลักษณะ ของจิตประเภทที่ ๔ ตามข้อความใน **จิตตูปาทกัณฑ์** ใน **อรรถกถา อัญญสาละนี** มีว่า

ชื่อว่าจิต เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร

ซึ่งข้อความต่อไปมีว่า

ในคำว่า จิตต์ นั้น เพราะเหตุว่าจิตมีรากะ (คือ โลภะ ความยินดีความต้องการ) ก็อย่างหนึ่ง มีโทสะก็อย่างหนึ่ง มีโมหะก็อย่างหนึ่ง

นี้โดยนัยของเหตุ

เป็นกามาวจรก็อย่างหนึ่ง จิตต่างโดยรูปาวจรจิต เป็นต้น ก็อย่างหนึ่ง

นี้โดยนัยของภูมิ

จิตมีรูปเป็นอารมณ์ก็อย่างหนึ่ง จิตมีเสียง เป็นต้น เป็นอารมณ์ก็อย่างหนึ่ง

นี้โดยนัยของทวาร หรือว่าโดยนัยของอารมณ์

แม้ในจิตมีรูปเป็นอารมณ์ จิตมีสีเขียวเป็นอารมณ์ก็อย่างหนึ่ง มีสีเหลือง เป็นต้น เป็นอารมณ์ก็อย่างหนึ่ง

นี้แสดงถึงการเกิดขึ้นและดับไปสืบต่อกันอย่างรวดเร็วของจิต

แม้ในจิตมีเสียงเป็นอารมณ์ เป็นอาทิ ก็มีนัยเช่นเดียวกัน

ในจิตเหล่านั้นแม้ทุกดวง ที่เป็นจิตขั้นต่ำก็อย่างหนึ่ง เป็นจิตขั้นกลางก็อย่างหนึ่ง เป็นจิตขั้นประณีตก็อย่างหนึ่ง

แม้ในจิตเหล่านั้น จิตมีฉันทะเป็นอธิบดีก็อย่างหนึ่ง มีวิริยะเป็นอธิบดีก็อย่างหนึ่ง มีจิตเป็นอธิบดีก็อย่างหนึ่ง มีวิมังสาเป็นอธิบดีก็อย่างหนึ่ง

ในอรรถกถาเป็นการประมวลข้อความในพระไตรปิฎก ซึ่งหมายความว่า ท่านเหล่านั้นท่านรู้ข้อความในพระไตรปิฎกแล้ว ท่านจึงกล่าวถึงลักษณะของจิตโดย

นัยต่าง ๆ เช่น โดยนัยของอภิปตี ๔ ซึ่งได้แก่ ฉันทะ ๑ วิริยะ ๑ จิต ๑ วิมังสา คือ ปัญญา ๑ ซึ่งยังไม่ขอกล่าวถึงในที่นี้

ฉะนั้น พึงทราบความที่จิตนั้นวิจิตร ด้วยอำนาจแห่งสัมปยุตธรรม โดยภูมิ อารมณฺ์ เหล่านี้เป็นต้น

สำหรับประการสุดท้าย ซึ่งเป็นอรรถหรือลักษณะของจิตประการที่ ๕ คือ

ชื่อว่าจิต เพราะกระทำให้วิจิตร

ซึ่งข้อความใน **อรรถกถา อัญญสาลินี** มีว่า

ชื่อว่าจิต เพราะกระทำให้วิจิตรอย่างไร จริงอยู่ ธรรมดาว่า ความวิจิตรอื่นจะยิ่งไปกว่าจิตกรรม ย่อมไม่มีในโลก

สิ่งที่มีอยู่ ไม่ได้ปล่อยให้อยู่ไปตามธรรมดาธรรมชาติเลย แต่นำมาประดิษฐ์ให้เป็นสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น แม้แต่ลวดลายรูปภาพต่าง ๆ ที่เป็นจิตรกรรม ซึ่งข้อความใน **อรรถกถา อัญญสาลินี** มีว่า

ความวิจิตรอื่นจะยิ่งไปกว่าจิตรกรรม ย่อมไม่มีในโลก ธรรมดาว่า ลวดลายในจิตรกรรมแม้เป็นก็เป็นความวิจิตร คือ เป็นความงดงามอย่างหนึ่งที่เดียว พวกช่างลวดลายเมื่อจะทำจิตรกรรมนั้น ย่อมเกิดจิตสัญญาว่า รูปทั้งหลายชนิดต่าง ๆ เราพึงกระทำ ณ ตรงนี้ โดยอุบายอย่างนี้

จริงไหม เวลาที่จะวาดรูป ก็ต้องนึกก่อนว่า จะให้มีลวดลายอะไรบ้าง เพราะฉะนั้น สภาพของจิตที่กำลังคิดถึงลวดลายต่าง ๆ นั้น ก็เป็นความวิจิตรของจิต ถ้าจะดูสีสันของเสื้อผ้าของทุก ๆ ท่านในที่นี้ หรือนอกสถานที่นี้ ตามถนนหนทางในทุก ๆ วัน ไม่เหมือนกันเลย นี่ก็แสดงถึงความวิจิตรของจิตซึ่งประดิษฐ์ลวดลายต่าง ๆ แม้แต่เพียงลายผ้าก็ยังวิจิตรถึงอย่างนี้ เพราะฉะนั้น วัตถุสิ่งอื่น ๆ ซึ่งวิจิตรต่าง ๆ กันไป ก็แสดงถึงความวิจิตรของจิต

ข้อความใน **อรรถกถา อัญญสาลินี** มีต่อไปว่า

การกระทำให้วิจิตรทั้งหลายที่ทำให้สำเร็จกิจ มีการเขียน มีการลงสี การทำสีให้ เรืองรอง และการสลักสี เป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นด้วยสัญญาอันวิจิตร รูปอันวิจิตรอย่าง ใดอย่างหนึ่ง ในความวิจิตรคือลวดลาย ย่อมสำเร็จมาจากการกระทำให้วิจิตรนั้น เพราะฉะนั้น ศิลปะอันวิจิตรทุกชนิดในโลก อันจิตนั้นเองคิดว่า รูปนี้จึงอยู่บนรูปนี้ รูปนี้จึงอยู่ใต้ รูปนี้จึงอยู่ข้างทั้งสอง ดังนี้ แล้วจึงกระทำ เหมือนรูปอันวิจิตรที่เหลือ ย่อมสำเร็จได้ด้วยกรรมอันช่างคิดแล้ว ฉะนั้น

นี่เป็นเรื่องของสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่วิจิตรต่าง ๆ ซึ่งย่อม สำเร็จเพราะจิตที่วิจิตร

แม้จิตที่ให้สำเร็จความวิจิตรนั้น ก็ชื่อว่าจิตอย่างนั้นเหมือนกัน เพราะเป็น ธรรมชาติวิจิตรด้วยการกระทำนี้ ดังพรรณนามาฉะนี้

อีกอย่างหนึ่ง จิตนั้นเองชื่อว่าวิจิตร แม้กว่าลวดลายในจิตรกรรมนั้น เพราะให้ สำเร็จจิตรกรรมตามที่จิตคิดทุกชนิด

นี่เป็นเพียงส่วนปลีกย่อยของชีวิตประจำวัน แต่ถ้าพูดถึงกรรมที่ทุกท่านกระทำ ในวันหนึ่ง ๆ ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง ที่เป็นกุศลกรรม ที่เป็นทานบ้าง เป็นศีลบ้าง เป็นการอบรมเจริญภาวนาบ้าง หรือว่าเป็นอกุศลกรรม ที่เป็น ปาณาติบาตบ้าง อทินนาทานบ้าง ก็ย่อมจะวิจิตรมากมาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป็นลักษณะของจิตซึ่งวิจิตร

ไม่ทราบว่าเป็นผู้ฟังเห็นว่า จิตเป็นสภาพที่กระทำให้วิจิตรแล้ว จะระลึกถึง ลักษณะของจิตตามจุดประสงค์ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องที่จิตเป็นสภาพที่กระทำ ให้วิจิตรบ้างหรือเปล่า เพราะรูปธาตุภายนอกที่เห็นว่าวิจิตรมาก โดยเป็นพืชพันธุ์ ธัญญาหารต่าง ๆ เป็นวัตถุ เป็นภูเขา เป็นแม่น้ำต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่เกิดเพราะ ส่วนผสมของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ซึ่งมีลักษณะที่เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว ไหล หรือเกาะกุม ระดับต่าง ๆ ทำให้ปรากฏเป็นสิ่งที่วิจิตรต่าง ๆ แต่สิ่งที่วิจิตรกว่ารูปธาตุ ภายนอก คือ จิต เพราะจิตเป็นสภาพที่กระทำให้วิจิตร

ในปัจจุบันชาติ ทุกท่านเห็นคติที่ต่างกันของมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน ซึ่งสัตว์ดิรัจฉานก็มีรูปร่างแตกต่างกันมาก บางประเภทก็มีเท้ามาก บางประเภทก็ไม่มีเท้าเลย บางประเภทก็มี ๒ เท้า บางประเภทก็มี ๔ เท้า บางประเภทก็อยู่ในน้ำ บางประเภทก็อยู่บนบก และรูปร่างกวีจิตรต่างกันมาก

สำหรับมนุษย์ก็เป็นอีกคติหนึ่ง ซึ่งความวิจิตรของจิตก็กระทำให้ต่างกันไป โดยเพศต่างกัน โดยสัณฐานต่างกัน ทำให้สัญญาเกิดความจำในสัณฐานที่ต่างกัน ในเพศที่ต่างกัน เพราะกรรมซึ่งต่างกัน เพราะจิตซึ่งกระทำกรรมนั้นวิจิตรต่าง ๆ กัน ทำให้เกิดโวหาร คือ คำพูด ซึ่งแสดงลักษณะของสภาพธรรมตามทีปรากฏ

เพราะฉะนั้น เมื่อนึกถึงคำพูด ซึ่งมีมากมายเหลือเกิน ก็เป็นคำพูดที่แสดงให้เห็นลักษณะที่วิจิตรของสิ่งที่ปรากฏนั่นเอง

วันหนึ่งมีคำพูดมาก หลายอย่าง พูดถึงสิ่งต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เพราะมีสิ่งต่าง ๆ ที่วิจิตรมากเพียงไร ก็ทำให้เกิดโวหารเพื่อเรียกสิ่งที่ปรากฏที่วิจิตรเพียงนั้น และคำพูดนี้จะไม่หมด จะไม่มีวันจบ เพราะมีสิ่งซึ่งจิตกระทำให้วิจิตรเกิดขึ้นเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น คำพูดก็ต้องบัญญัติเรียกสิ่งที่จิตกระทำให้วิจิตรมากขึ้น

ในวันหนึ่ง ๆ ให้ทราบว่ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ไม่ว่าจะเห็นอะไร หรือว่าไม่ว่าจะพูดอะไร ย่อมเป็นสิ่งที่กระทำให้เห็นความวิจิตรของจิตซึ่งกระทำให้สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นวิจิตร

และถ้าท่านผู้ฟังจะคิดว่า ประโยชน์อะไรที่จะรู้เรื่องสภาพของจิตซึ่งเป็นธรรมที่กระทำให้วิจิตร พระผู้มีพระภาคตรัสให้ระลึกถึงลักษณะของจิตในขณะนี้ เมื่อเห็นความวิจิตรต่าง ๆ ซึ่งจิตกระทำให้วิจิตร

ท่านผู้ฟังอาจจะคิดถึงภายนอกว่า สิ่งนั้นจิตก็กระทำให้วิจิตร สิ่งนี้จิตก็กระทำให้วิจิตร คนนี้จิตก็กระทำให้วิจิตร คนนั้นจิตก็กระทำให้วิจิตร หรือว่าคติของสัตว์ดิรัจฉานประเภทต่าง ๆ จิตก็กระทำให้วิจิตร แต่ลืมนึกว่าแท้ที่จริงแล้ว จิตในขณะนี้เดี๋ยวนี้เอง ซึ่งกำลังกระทำให้วิจิตรต่อไปข้างหน้า เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ให้คิดถึงเพียงสิ่งภายนอกว่า จิตกระทำให้วิจิตร แต่เมื่อเห็นสิ่งที่จิตกระทำให้วิจิตรภายนอกแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสให้ระลึกถึงลักษณะของจิตที่กำลังเป็นไปในขณะนี้ เป็นจิตตามปัสดนาสติปัฏฐาน ตามที่ทรงแสดงไว้ใน **สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค คัททูลสูตรที่ ๒ ข้อ ๒๕๘** ซึ่งมีข้อความว่า

พระนครสาวดีเถี ฯลฯ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้มีที่สุด เบื้องต้น เบื้องปลายรู้ไม่ได้แล้ว ที่สุด เบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกางกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สุนัขที่เขาผูกไว้ด้วยเชือก ถูกล่ามไว้ที่หลักหรือเสาอันมันคง ถ้าแม่มันเดิน มันก็ย่อมเดินใกล้หลักหรือเสานั้นเอง ถ้าแม่มันยืน มันก็ย่อมยืนใกล้หลักหรือเสานั้นเอง ถ้าแม่มันนั่ง มันก็ย่อมนั่งใกล้หลักหรือเสานั้นเอง ถ้าแม่มันนอน มันก็ย่อมนอนใกล้หลักหรือเสานั้นเอง แม้ฉันใด ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ฉะนั้นเหมือนกันแล ย่อมตามเห็นรูปว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ย่อมตามเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา.

ปุถุชนนั้น ถ้าแม่เดิน เขาก็ย่อมเดินใกล้อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้มันเอง ถ้าแม่ยืน เขาก็ย่อมยืนใกล้อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้มันเอง ถ้าแม่นั่ง เขาก็ย่อมนั่งใกล้อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้มันเอง ถ้าแม่นอน เขาก็ย่อมนอนใกล้อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้มันเอง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เธอทั้งหลายพึงพิจารณาจิตของตนเนื่อง ๆ ว่า จิตนี้เศร้าหมองด้วยราคะ โทสะ โมหะสิ้นกาลนาน

ไม่ว่าจะทรงแสดงเรื่องอะไร พระผู้มีพระภาคก็ตรัสให้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ให้พิจารณาลักษณะของจิตว่า จิตนี้เศร้าหมองด้วยราคะ โทสะ โมหะสิ้นกาลนาน ไม่ใช่เฉพาะเดี๋ยวนี้ แต่นานแสนนานมาแล้ว และถ้าไม่อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของจิตซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพรู้ ธาตุรู้ ซึ่งกำลังรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู

ทางจุมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้าไม่รู้ตามความเป็นจริง ก็จะไม่รู้ตามความเป็นจริง ก็จะเศร้าหมองต่อไปอีก นานแสนนาน จนกระทั่งเบื่องปลายก็รู้ไม่ได้ เพราะว่า ที่สุดเบื่องตันย้อมไม่ปรากฏแก่ สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกางกั้น มีตณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยว ไปมาอยู่

๑๐๒๙

ท่านที่อยากจะรู้เบื้องต้น ก็ควรที่จะพิจารณาว่า ขณะนี้ยังไม่รู้เลย ทั้ง ๆ ที่กำลังปรากฏ แต่จะไปรู้เบื้องต้นของสังสารวัฏฏ์ จะรู้ได้อย่างไร มีทางใดที่จะรู้ได้ในเมื่อสิ่งที่กำลังปรากฏเฉพาะหน้า ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจจริง ๆ ในขณะนี้ก็ยังไม่สามารถจะรู้ได้ ถ้าไม่ได้อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ จะพยายามไปรู้เบื้องต้นของสังสารวัฏฏ์ ก็ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

ขณะใดก็ตามที่ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ให้ทราบว่าเป็นจิตที่เศร้าหมองด้วยโลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งจะต้องเศร้าหมองต่อไปอีก ถ้าปัญญาไม่สามารถที่จะรู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง แต่มีหนทางที่จะอบรมเจริญปัญญาได้ โดยรู้สิ่งที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง ไม่ใช่ทำอย่างอื่นที่จะไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

การที่จะรู้ลักษณะของจิตได้ ต้องในขณะที่กำลังเห็น จึงจะรู้ว่า มีธาตุรู้ มีสภาพรู้ที่กำลังเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

การที่จะรู้ลักษณะของจิตได้ ต้องในขณะที่กำลังได้ยินเสียง จึงเป็นหนทางที่จะรู้ว่า มีธาตุรู้ มีสภาพรู้ที่กำลังรู้เสียง ซึ่งไม่ใช่เสียง แต่สภาพรู้ ธาตุรู้ นั้น กำลังรู้เสียง

ขณะใดที่กลิ่นปรากฏ ขณะนั้นก็เป็นขณะที่สามารถจะรู้ได้ว่า มีจิตซึ่งเป็นสภาพรู้กลิ่น ในขณะที่กำลังลิ้มรส ที่รสปรากฏในขณะนั้น ก็เป็นขณะที่สามารถจะรู้ลักษณะของจิตซึ่งเป็นสภาพที่กำลังลิ้มรส

ทางใจที่กำลังคิดนึกก็เหมือนกัน ซึ่งทุกท่านคิดอยู่ตลอดเวลา ก็ย่อมจะเป็นขณะที่จะทำให้รู้ได้ว่า ที่มีเรื่องที่กำลังคิดในขณะนั้น ก็เพราะจิตนึกถึงคิดถึงเรื่องนั้น จิตเป็นสภาพคิด มิฉะนั้นแล้ว จะรู้ลักษณะของจิตได้ขณะไหน ที่จะไม่รู้ ไม่ใช่ว่าไม่รู้ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ถ้าไม่พิจารณาในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ หรือว่ากำลังได้ยิน

เดี๋ยวนี้ กำลังได้กลิ่นเดี๋ยวนี้ กำลังลิ้มรสเดี๋ยวนี้ กำลังกระทบสัมผัสทางกายเดี๋ยวนี้
หรือว่ากำลังคิดนึกทางใจ

ข้อความต่อไปใน **คัททูลสูตรที่ ๒ ข้อ ๒๕๙** มีว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมองเพราะจิตเศร้าหมอง
สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิ์เพราะจิตผ่องแผ้ว

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย จิตที่ชื่อว่าจรณะ (เที่ยวไป) เธอทั้งหลายเห็นแล้วหรือ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

เห็นแล้วพระเจ้าข้า

จิตเที่ยวไปอย่างไร ทางตาเห็น ทางหูได้ยิน ทางจมูกได้กลิ่น ทางลิ้นลิ้มรส
ทางกายกระทบสัมผัส ทางใจคิดนึก

ทุกท่านชอบเที่ยว ไซ้ไหม ไม่มีใครชอบอยู่ช้าชากจำเจที่หนึ่งทีใด เพราะ
ต้องการเห็น ต้องการได้ยิน ต้องการได้กลิ่น ต้องการลิ้มรส ต้องการรู้สิ่งที่กระทบ
สัมผัส ต้องการคิดนึกถึงสิ่งที่ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส กระทบสัมผัส
เพราะฉะนั้น เที่ยวอยู่เสมอ ตลอดเวลา ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางใจ
ไม่อยู่นิ่ง มีจิตของใครอยู่นิ่ง ๆ บ้าง เป็นไปได้ไหม

ถ้าจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงจะต้องรู้ว่า จิตเกิดขึ้นและ
ดับไป นั่นคือการรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ถ้ายังไม่ประจักษ์
ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง จะต้องอบรมเจริญปัญญาด้วยการฟัง
ด้วยการพิจารณา ซึ่งจะเป็นสังขารขั้นปรับปรุงแต่งให้สัมมาสติเกิดระลึกถึงลักษณะ
สภาพของจิตซึ่งเป็นนามธรรม ซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ซึ่งกำลังเกิดดับอยู่

สิ่งที่กำลังมีและไม่รู้ตามความเป็นจริง ก็น่าที่จะอบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะ
ได้รู้ตามความเป็นจริง เพื่อที่จิตจะได้ผ่องแผ้ว ไม่เศร้าหมอง

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

จิตชื่อว่าจรณะแม่นั้นแล เธอทั้งหลายคิดแล้วด้วยจิตนั้นแหละ จิต (เป็นเครื่องคิด) นั้นแหละ วิจิตรกว่าจรณะจิตแม่นั้น เพราะเหตุนี้เธอทั้งหลายพึงพิจารณาจิตของตนเนื่อง ๆ ว่า จิตนี้เศร้าหมองแล้วด้วยราคะ โทสะ โมหะ สิ้นกาลนาน สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมองเพราะจิตเศร้าหมอง สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิ์เพราะจิตผ่องแผ้ว

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราย่อมไม่พิจารณาเห็นแม้หม้ออันหนึ่งอื่น ซึ่งวิจิตรเหมือนอย่างสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายนี้เลย

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ดิรัจฉานแม้เหล่านี้แล คิดแล้วด้วยจิตนั้นแหละ จิตนั้นแหละวิจิตรกว่าสัตว์ดิรัจฉานแม้เหล่านั้น เพราะเหตุนี้เธอทั้งหลายพึงพิจารณาจิตของตนเนื่อง ๆ ว่า จิตนี้เศร้าหมองแล้วด้วยราคะ โทสะ โมหะ สิ้นกาลนาน สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมองเพราะจิตเศร้าหมอง สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิ์เพราะจิตผ่องแผ้ว

มีประโยชน์อะไรไหม ถ้าจะไม่พิจารณาจิต แสดงเรื่องของจิตโดยละเอียดมากมายแต่ทำไมไม่พิจารณา เพราะฉะนั้น ประโยชน์ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของจิต ก็เพื่อที่จะให้พิจารณาจิต ด้วยคำเทศนา ด้วยอนุศาสน์มากมายประการต่าง ๆ ก็เพื่อเกื้อกูลให้สติเกิดระลึกถึงลักษณะของจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นนามธรรม

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ช่างย่อมหรือช่างเขียน เมื่อมีเครื่องย่อมก็ดี ครั่งก็ดี ขมิ้นก็ดี สีเขียวก็ดี สีแดงก็ดี พึงเขียนรูปสตรีหรือรูปบุรุษ มีอวัยวะใหญ่ย่อมครบทุกส่วนลงที่แผ่นกระดานเกลี้ยงเกลา หรือที่ฝา หรือที่แผ่นผ้า แม้ฉันใด ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับ ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังรูปนั้นแหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังเวทนานั้นแหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังสัญญา นั้น

แหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังสังขารนั้นแหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยัง
วิญญาณนั้นแหละให้เกิด

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นอย่างไร รูปเที่ยงหรือ
ไม่เที่ยง

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เพราะเหตุนั้นแล ฯลฯ อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ รู้ชัดว่า ฯลฯ
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีไม่ได้มี

จบ สูตรที่ ๘

ถ้าท่านผู้ฟังเห็นข้างเขียนรูปกำลังเขียนรูปจากสิ่งที่ไม่มียอะไรมาก แต่อาศัย
สีต่าง ๆ กระทำให้วิจิตรเกิดขึ้นเป็นรูปต่าง ๆ ฉนั้นใด ขณะนี้จิตของท่านผู้ฟังก็เหมือนกับ
ข้างเขียนซึ่งกำลังจะเขียนรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์
ที่จะเกิดต่อไปในอนาคต

ขณะนี้ทุกท่านต่างกันตามกรรมที่ได้กระทำแล้ว เพราะความวิจิตรซึ่งเกิดขึ้น
เนิ่นนานมาแล้ว ฉนั้นใด จิตซึ่งกำลังวิจิตรในขณะนี้ ก็กำลังกระทำให้วิจิตร ซึ่งจะเป็น
คติ จะเป็นเพศ จะเป็นรูปร่างสัณฐาน จะเป็นการได้ลาภหรือเสื่อมลาภ ได้ยศหรือ
เสื่อมยศ ได้สุขหรือทุกข์ นิินทาหรือสรรเสริญ ในกาลข้างหน้า

ด้วยเหตุนี้จึงควรพิจารณาลักษณะของจิตที่กำลังปรากฏ ซึ่งกำลังเขียนสิ่งที่
เกิดขึ้นข้างหน้า ถ้าไม่ระลึกถึงลักษณะของจิตในขณะนี้ย่อมไม่ทราบเลยว่า วิจิตรจริง ๆ
ทั้ง ๆ ที่กำลังนั่งอยู่นี้ จิตเกิดดับสลับตอรววดเร็วเหลือเกิน นั่งอยู่ที่นี้ แต่บางครั้งนอกจาก

จิตจะเห็นทางตา ได้ยินเสียงทางหูแล้ว ก็ยังมีจิตที่คิดนึกไกลออกไป แล้วแต่ว่าจะท่องเที่ยวไปที่ไหนบ้าง หรือว่ากำลังจะกระทำอะไรให้จิตตรเกิดขึ้น

ช่างเขียนยึดถือจิตรกรรมที่เขียนขึ้นว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ฉันทะ จิตของปุถุชน ซึ่งยังยึดถือในรูปว่า เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน ยึดถือในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณว่า เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน ก็ยังคงจะยึดถือต่อไป ทุกภพ ทุกชาติ เหมือนกับช่างเขียนที่ยึดถือในจิตรกรรมซึ่งตนเองเขียนขึ้น นี่คือลักษณะของปุถุชน

เพราะฉะนั้น ตราบใดยังที่ไม่รู้ลักษณะของรูป ของเวทนา ของสัญญา ของสังขารและของวิญญาณซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปตามความเป็นจริง ผู้ที่เป็นปุถุชน เมื่อยืนก็ยอมยืนใกล้รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อนั่งในขณะนี้ ก็นั่งใกล้รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณด้วยความเป็นตัวตน เหมือนกับช่างเขียนซึ่งเขียนรูป และยึดถือจิตรกรรมที่ตนเขียนว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ฉันทะ ปุถุชนเมื่อไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปตามความเป็นจริง ก็ยอมยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เหมือนช่างเขียนที่ยึดถือจิตรกรรมที่ตนเขียนว่า เป็นรูปสิ่งหนึ่งสิ่งใด

ถ. อาจารย์กล่าวว่า ความวิจิตรของจิต วาจาก็เกิดจากจิต เพราะฉะนั้น จิตจะวิจิตรเท่าไรก็มีคำพูด ที่พูดถึงเรื่องของจิต แต่บางทีจิตบางอย่าง คำพูดเข้าไม่ถึง เช่น คำว่า โยนิโสมนสิการ แปลเป็นภาษาไทยว่า การพิจารณาโดยแยบคาย และ อรรถกถาต่าง ๆ ท่านก็ยังขยายความออกไปอีก ฟังแล้วก็ยังไม่รู้ว่า โยนิโสมนสิการนั้น คืออย่างไร จิตชนิดไหน แบบไหนจึงจะมีโยนิโสมนสิการ พูดเท่าไร ๆ ก็ยังไม่เข้าใจ เพราะคำพูดเข้าไม่ถึง หรืออย่างไร

สุ. ยากที่จะใช้คำพูดที่ทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมได้ทันที ไม่ต้องกล่าวถึงโยนิโสมนสิการ เพียงจิตนี้เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอการู้ ในขณะที่กำลังเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ในขณะที่กำลังได้ยินเสียง จิตเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอการู้ ไม่ใช่เสียง พูดอย่างนี้น่าจะชัดเจนแล้ว ใช่ไหม หรือว่าจะมีคำอะไรที่จะชัดเจนยิ่งกว่านี้ แต่แม้อย่างนั้น ก็ไม่ใช่ว่าจะเข้าใจลักษณะของจิตซึ่งกำลังได้ยินเสียง

เป็นธาตุที่กำลังรู้เสียงในขณะนี้ได้ ถ้าสติสัมปชัญญะไม่เกิดขึ้นระลึก และพยายาม
น้อมที่จะศึกษาไว้ในอาการของธาตุรู้ที่มีจริง ๆ ซึ่งกำลังรู้เสียง แต่ก็มีคำ เพราะลักษณะ
ของจิตมีจริง ก็จะต้องมีโวหาร มีคำที่จะทำให้เข้าใจลักษณะของจิต ถ้าพิจารณา
บ่อย ๆ และรู้หนทางที่จะอบรมเจริญปัญญา ก็สามารถจะประจักษ์แจ้งในลักษณะของ
ธาตุรู้ สภาพรู้ได้

เพราะฉะนั้น โวหารจึงมีมาก โดยเฉพาะโวหารเทศนาของพระผู้มีพระภาคที่
กล่าวถึงสภาพธรรมแต่ละลักษณะตามความเป็นจริง

ขณะที่เข้าใจ ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ ในขณะที่ฟังและพิจารณา

ถ. โยนิโสมนสิการ เป็นภาษาบาลี แต่ว่าถ้าเราใช้คำว่า มีการสังเกต
มีการใส่ใจในอารมณ์ แทนคำว่าโยนิโสมนสิการ จะแทนกันได้ไหม

ส. ได้ จะใช้คำอะไรก็ได้เพื่อที่จะให้เกิดความเข้าใจถูกในลักษณะของ
สภาพธรรมตามโวหารที่ได้ยินได้ฟัง เช่นตัวอย่างที่ว่า จิตเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้
เป็นอาการรู้ ไม่ใช่รูปซึ่งแม้ว่าจะละเอียดสักเท่าไรก็ตาม นามธรรมยิ่งละเอียดกว่านั้น
ถ้าเข้าใจในขณะที่กำลังฟัง ขณะนั้นเองคือโยนิโสมนสิการ และจะต้องอธิบายอะไร
ไหมถ้าเกิดความเข้าใจแล้ว ในขณะใดที่เข้าใจ ในขณะนั้นเพราะโยนิโสมนสิการ
พิจารณาในคำที่ได้ยินได้ฟัง

เพราะฉะนั้น เข้าใจขณะใด ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ

แต่จะใช้คำอะไรก็ได้ที่จะอธิบายคำว่า โยนิโสมนสิการ คือ พิจารณาด้วยความ
แยบคายจนกระทั่งเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ในขณะใดที่เข้าใจถูก ในขณะนั้นเป็น
โยนิโสมนสิการ จะใช้คำภาษาบาลีก็ได้ หรือจะใช้คำภาษาไทยว่า พิจารณาจนเข้าใจ
ถูกต้องก็ได้

ข้อความใน **สารัตถปกาสินี อรรถกถาสังยุตตนิกาย สคาถวรรค
มารสังยุตต์ ทุติยวรรค ปัตตสูตรที่ ๖** ทำให้เข้าใจพยัญชนะที่พระผู้มีพระภาคทรง
แสดงธรรมเพื่อให้พระภิกษุทั้งหลายเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริงดังนี้

ฟังทราบวินิจฉัยใน **ปัตตสูตรที่ ๖**

ก็สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงยังพระภิกษุทั้งหลายให้เห็นแจ้ง ให้สมาทานให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมมีกถาเกี่ยวกับอุปาทานขันธ ๕ ก็ภิกษุเหล่านั้นทำในใจให้สำเร็จ น้อมนึกมาด้วยความเต็มใจ เจียใส่ตลงสดับธรรมอยู่

นี่คือความวิจิตรของจิตแต่ละขณะ ซึ่งกำลังปรุงแต่ง เหมือนช่างเขียนรูปเขียนที่เดียว

ซึ่งข้อความใน **สารัตถปกาสินี** อธิบายว่า

คำว่า เกี่ยวด้วยอุปาทานขันธ ๕ ความว่า เมื่อกำหนดอุปาทานขันธ ๕ ก็แยกแสดงโดยประการต่าง ๆ ด้วยสามารถแห่งสภาวะลักษณะและสามัญญลักษณะ

ในที่นี้มีลักษณะ ๒ อย่าง คือ สภาวะลักษณะ และสามัญญลักษณะ

สามัญญลักษณะ หมายความว่าถึงลักษณะที่สาธารณะทั่วไปกับสภาพธรรมทั้งปวง เช่น ไม่ว่าจะเป็นจิต หรือเป็นเจตสิก หรือเป็นรูป ซึ่งเป็นสังขารธรรม เกิดขึ้นและดับไป นั่นเป็นสามัญญลักษณะ ไม่ว่าสภาพธรรมใด ๆ ทั้งนั้น จะเป็นจิต เจตสิก หรือรูป เกิดขึ้นแล้วต้องดับไป นี่เป็นสามัญญลักษณะของสังขารธรรมทั้งหลาย

แต่สภาวะลักษณะของจิตต่างกับสภาวะลักษณะของเจตสิกแต่ละเจตสิก และต่างกับสภาวะลักษณะของรูปแต่ละรูป

เพราะฉะนั้น สภาวะลักษณะ หมายความว่าถึงลักษณะเฉพาะของสภาพธรรมแต่ละอย่าง ส่วนสามัญญลักษณะ หมายความว่าถึงลักษณะที่ทั่วไปของสภาพธรรมทั้งปวงที่เป็นสังขารธรรมด้วยกัน คือ เป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดดับ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

คำว่า ให้สมาทาน คือ ให้ถือเอา ให้เข้าใจ ให้พิจารณาให้ถูกต้อง

นี่คือการแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาค เพื่อประโยชน์ที่จะให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง คือ เมื่อฟังแล้ว ก็ให้สมาทาน ให้ถือเอา ให้เข้าใจ ให้พิจารณาให้ถูกต้องว่า กุศลธรรมเป็นกุศลธรรม อกุศลธรรมเป็นอกุศลธรรม ซึ่งถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงโดยละเอียด หลายนานท่านอาจจะยึดถืออกุศลธรรมเป็นกุศลธรรมได้ แต่เพราะ

สภาวะลักษณะของกุศลธรรมไม่ใช่อกุศลธรรม สภาวะลักษณะของอกุศลธรรมก็ไม่ใช่กุศลธรรม เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงธรรมโดยละเอียด โดยตลอด เกี่ยวด้วยอุปาทานขันธ์ ๕ คือ จิต เจตสิก รูป ซึ่งแยกเป็นรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ซึ่งจะไม่พ้นไปเลยไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม ก็เป็นเรื่องที่สามารถจะฟังเรื่องของขันธ์ ๕ และพิจารณาเรื่องของขันธ์ ๕ ด้วยความแยบคาย เพื่อที่จะให้ถือเอาด้วยความถูกต้อง ไม่ให้เข้าใจผิด

๑๐๓๐

คำว่า ให้อาจหาญ คือ ให้เกิดความอุตสาหะในการสมาทาน

ในการที่จะเข้าใจสภาพธรรมไม่ใช่เรื่องง่าย และไม่ใช่เรื่องเร็ว โดยเฉพาะเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน ไม่ใช่ว่าจะเข้าใจได้ง่าย ๆ แต่ว่าธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น เพื่อให้สมาทาน ให้อาจหาญ คือ ให้เกิดความอุตสาหะ ให้เกิดความเพียรที่จะพิจารณาจนกว่าจะเข้าใจ จนกว่าสติจะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม และจนกว่าจะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงเรื่องอื่นที่พิสูจน์ไม่ได้ หรือว่าที่ไม่ใช่กำลังปรากฏเฉพาะหน้า ทรงแสดงเรื่องของจักขุวิญญาณ เรื่องของการเห็น เรื่องของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทรงแสดงเรื่องของโสตวิญญาณ เรื่องของสภาพธรรมที่ได้ยินเสียง ทรงแสดงเรื่องของเสียงที่ปรากฏทางหู ทรงแสดงธรรมที่กำลังมีอยู่ และกำลังปรากฏให้พิสูจน์

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ได้ฟังธรรมแล้ว ก็ให้เกิดความอาจหาญ คือ อุตสาหะในการที่จะพิจารณา จนกว่าจะเข้าใจสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง

คำว่า ให้อำนาจ คือ ให้อำนาจใจ ให้อำนาจใจ ด้วยคุณที่ตนแทงตลอดแล้ว

ท่านผู้ฟังมีลักษณะของสมาทาน อาจหาญ ว่าแรงบ้างหรือยัง แต่ให้ทราบความหมายว่า ท่านสามารถที่จะว่าแรงได้ในขณะที่กุศลจิตเกิด เพราะว่าบางท่านเป็นทุกข์เพราะอกุศล เป็นห่วงเป็นกังวลขณะใดขณะนั้นก็เป็นอกุศล บางท่านก็ห่วงว่าอายุมากแล้ว สติปัฏฐานก็ยังเกิดน้อยเหลือเกิน เป็นห่วงจริง ๆ ว่าจะไม่ทันเพราะมีอายุมากแล้ว ซึ่งขณะนั้นเป็นอกุศล

พระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงธรรมให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดมีอกุศลมาก ๆ หรือว่าเป็นห่วงมาก ๆ แต่ทรงแสดงธรรมเพื่อให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้อำนาจ

อกุศลทั้งหมดเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ยับยั้งไม่ได้ในเมื่ออกุศลจิตประเภทหนึ่งประเภทใดจะเกิดขึ้น หรือว่าเกิดขึ้นแล้ว ก็เกิดแล้ว แต่ว่าเรึงได้ในขณะที่ระลึกถึงลักษณะของอกุศลที่กำลังปรากฏ ไม่ให้ออกุศลที่เกิดขึ้นเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ โดยที่สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นแม้เป็นอกุศล เพื่อจะได้รู้ว่าแม้ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และถ้าสติเกิดระลึกถึงลักษณะของอกุศลที่กำลังมี กำลังปรากฏ จะเห็นได้ชัดจริง ๆ ว่า ขณะที่สติกำลังระลึกลักษณะนั้น ไม่เศร้าหมองเลย เพราะไม่กังวลเดือดร้อนที่จะถือเอาอกุศลนั้นเป็นตัวตน หรือว่าเป็นเรา

และหนทางเดียวที่จะละ จะคลาย จะบรรเทา จะดับอกุศลที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยได้ ก็เพราะสติระลึกถึง ไม่ให้ออกุศลที่เกิดปรากฏเสียไปเปล่า ๆ โดยเพิ่มความ เป็นห่วงกังวลขึ้น แต่โดยการที่สติระลึกและสามารถรู้ว่า ลักษณะสภาพธรรมที่เป็นอกุศลประการต่าง ๆ ลักษณะต่าง ๆ นั้น ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ฉะนั้น เมื่ออบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็จะเข้าใจถึงความหมายของคำว่า ให้เราเรึง คือ ให้่องใส และให้รุ่งเรืองด้วยคุณที่ตนแทงตลอดแล้ว คือ สามารถที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

คำว่า ทำให้สำเร็จประโยชน์ คือ พิจารณาอย่างนี้ว่า ประโยชน์นี้เราทั้งหลายควรบรรลุได้ ดังนี้แล้วก็ชื่อว่า มีประโยชน์แต่เทศนานั้น

ไม่ได้เป็นเรื่องให้ทอดถอย ท่านผู้ฟังฟังเรื่องของสติปัฏฐาน สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เป็นสิ่งที่สามารถจะแทงตลอดในสภาพที่เกิดขึ้นและดับไป ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้

ในขณะที่ พิจารณาอย่างนี้ว่า ประโยชน์นี้เราทั้งหลายควรบรรลุได้

ไม่หมดหวัง ใช่ไหม รู้ว่าเป็นสิ่งที่ควรที่จะบรรลุได้ วันหนึ่ง ยังไม่ใช่วันนี้ อย่าเพิ่งเป็นห่วงว่า จะไม่สามารถรู้แจ้งได้ในวันนี้ แต่สติสามารถจะเริ่มระลึกได้ในวันนี้ ส่วนการที่จะประจักษ์แจ้งและแทงตลอดลักษณะของสภาพธรรม ย่อมเป็นวันหนึ่งในเมื่อวันนั้นสติสามารถที่จะเกิดระลึกได้

เมื่อเห็นแล้วว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนี้ประโยชน์ คือ ให้ความเราควรบรรลุได้ ก็จะไม่ทอดทิ้ง และจะฟังศึกษาเรื่องของสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียดต่อไป เพื่อที่จะได้ไม่หลงลืมสติ

ใน **อรรถกถา คัมภีร์กถาวัตถุ สาสนกถาพรรณนา** มีข้อความที่กล่าวว่า ศาสนาของพระผู้มีพระภาคแต่ขึ้นใหม่แปลงขึ้นใหม่ได้หรือ

นี่เป็นสิ่งที่ทำให้ทุกท่านควรจะพิจารณา

อริยธรรมทั้งหลาย มีสติ เป็นต้นที่ดี เทศนาแห่งกุศลธรรม เป็นต้นที่ดี ชื่อว่าศาสนา ในศาสนานั้น เว้นธรรมทั้งหลาย มีสติปัฏฐาน เป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ชนเหล่าใดแล้ว ศาสนาชื่อว่าอันบุคคลนั้นทำขึ้นใหม่ โดยการกระทำ ธรรมเหล่าอื่นให้เป็นสติปัฏฐาน เป็นต้น หรือกระทำอกุศลธรรมให้เป็นกุศลธรรม เป็นต้น หรือว่าศาสนาอันใคร ๆ กระทำแล้วอย่างนั้น มีอยู่ หรือพึงอาจเพื่อทำอย่างนั้นได้ มีหรือ

หมายความว่า ธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว คนอื่นสามารถที่จะแต่ขึ้นใหม่ แปลงขึ้นใหม่ และเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่าเป็นสติปัฏฐาน ให้ไม่เป็นสติปัฏฐานได้หรือ หรือว่าเทศนาแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นต้นเหล่านี้ บุคคลอื่นจะเอาอกุศลธรรมมาเป็นกุศลธรรมได้หรือ

เมื่อพิจารณาและเข้าใจในเหตุผลแล้ว ก็จะได้รู้ว่า คำสอนซึ่งเป็นพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดง คนอื่นไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมทั้งหลายที่ทรงตรัสรู้และทรงแสดงให้เป็นอย่างอื่นได้ มีผู้เข้าใจผิดได้ แต่เปลี่ยนแปลงลักษณะที่แท้จริงของธรรมทั้งหลายไม่ได้

ถ. พญฺชนะตํวํ ทิวํ ให้สมาทน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง สงสัยมานานแล้วว่า ทำไมพระผู้มีพระภาคก็ดี พระภิกษุสงฆ์ก็ดี แสดงธรรมจบแล้ว ผู้ฟัง คือ อุบาสก อุบาสิกา จะมีคำว่า ให้สมาทน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ก่อนที่ยังไม่ได้อ่าน อรรถกถาก็สงสัยในพญฺชนะตํวํ ทิวํ นี้ เมื่ออรรถกถาอธิบายอย่างนี้ ก็ทำให้เข้าใจดีขึ้น

ทุกวันนี้ที่เราอาราธนาศีล บางคนก็บอกว่า ให้สมาทานศีล บางคนก็บอกว่า ให้รับศีล คำว่า รับศีล กับสมาทานศีล เหมือนกันไหม

ส. เหมือนกัน คือ ให้ถือเอาโดยความถูกต้อง เพราะฉะนั้น ข้อความในพระไตรปิฎกซึ่งมีอยู่บ่อย ๆ ที่ว่า ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ก็คือในขณะที่ท่านผู้ฟังกำลังฟังธรรมในขณะนี้นั่นเอง คือ ให้ฟัง และพิจารณาให้ถูกต้อง เพื่อที่จะให้ถือเอาความถูกต้องของสภาพธรรม

ถ. ผมสงสัยความหมายของคำว่า กิเลส

ส. กิเลสเป็นสภาพธรรมที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง คือ เป็นอกุศล ได้แก่ อกุศลเจตสิกซึ่งเกิดกับจิต

ถ. กิเลสนี้เป็นอะไร

ส. เป็นอกุศลเจตสิก

ถ. ที่เขาแปลว่า กิเลสเป็นสิ่งที่หมักหมมอยู่ในสันดาน ซึ่งในสันดานนั้น ย่อมมีทั้งกุศลหมักหมมอยู่ด้วย เพราะฉะนั้น ที่แปลมารู้สึกว่าจะไม่ถูกต้อง

ส. ถ้าสะอาดก็ไม่หมักหมม ถ้าสกปรกก็หมักหมม อกุศลธรรมซึ่งเป็นกิเลส มี ๓ ชั้น ที่ละเอียดที่สุด เป็นอนุสัยกิเลส สะสมอยู่ในจิต ไม่หายไปไหนเลย

โลกมูลจิต ความต้องการ ความโลภ เกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ดับไปแล้ว ไม่หมดเชื้อ ยังสะสมสืบต่อในจิตพร้อมที่จะเกิดขึ้นเมื่อกระทบกับอารมณ์ที่น่าพอใจ แต่ถ้าขณะใดที่ไม่ประสบกับอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจที่น่าพอใจ ขณะนั้นก็ไม่ปรากฏ เพราะว่าไม่ได้เกิดขึ้นเป็นปริยฐานกิเลส ซึ่งเป็นกิเลสอย่างกลาง

เวลาที่มีการเห็น การได้ยิน และเกิดความยินดีความพอใจขึ้น หรือความไม่พอใจ เป็นปฏิฆะ เป็นโทสะ ในขณะนั้นเป็นปริยฐานกิเลส และกิเลสอีกชั้นหนึ่ง เป็นกิเลสชั้นหยาบ ซึ่งทำให้ล่องศีล ๕

ถ. กุศลก็มีการเก็บไว้เหมือนกัน เพราะว่ากุศลก็ค่อย ๆ เจริญขึ้น อย่างนี้ ไม่เรียกว่ากิเลสหรือ

ส. กุศลไม่ใช่กิเลส

ถ. กิเลสใช้ในความหมายว่าเป็นอกุศลเท่านั้น

สุ. ใช่ ทำให้จิตเศร้าหมอง เป็นอกุศล

วันหนึ่ง ๆ อกุศลเกิดมากพอที่จะสังเกต หรือว่าอกุศลเกิดมากพอที่จะสังเกต

ทางฝ่ายอกุศลย่อมหมักหมม สะสม ปรากฏเป็นสภาพธรรมที่เศร้าหมอง เพราะเกิดบ่อยและเกิดมาก ส่วนกุศลนั้นเกิดน้อยมาก ช่วงขณะที่คิดจะให้ทาน เพียงเห็นวัตถุทานที่น่าพอใจก็เกิดอกุศลแทนกุศลแล้ว ดังนั้น วันหนึ่ง ๆ การสะสมทางฝ่าย กุศลย่อมน้อยกว่า เพราะฉะนั้น การปรากฏ ก็ย่อมปรากฏความเศร้าหมองของอกุศล ที่สะสมเป็นกิเลสชั้นต่าง ๆ

สำหรับอรรถ คือ ความหมายของจิต ๕ ประการนั้น ใน **อภิธัมมัตถวินิยาวัณ** ได้แสดงไว้ ๖ ประการ คือ แสดงว่า จิตวิจิตรเพราะอารมณ์ที่วิจิตร อีก ๑ ประการ เพราะสภาพธรรมทั้งหลายที่จะไม่เป็นอารมณ์ของจิตไม่มี ไม่ว่าสภาพธรรมนั้นจะวิจิตร สักเท่าไร ก็สามารถที่จะเป็นอารมณ์ของจิตได้ เพราะฉะนั้น จิตจึงวิจิตรเพราะอารมณ์ ที่วิจิตร

สำหรับลักษณะของจิต มี ๒ ประการ คือ สามัญญลักษณะ และ สภาวลักษณะ ซึ่งก่อนที่จะกล่าวถึงจิตประเภทต่าง ๆ จะประมวลสรุปลักษณะที่เป็น สภาวลักษณะของจิตทุกประเภท ไม่ว่าจะ เป็นจิตที่เป็นกามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต หรือโลกุตตรจิต โดยประเภทของภูมิต่าง ๆ หรือไม่ว่าจะเป็นกุศลจิต อกุศลจิต วิบากจิต กิริยาจิต โดยชาติก็ตาม ประมวลสรุปลักษณะของจิตทุกประเภท แล้ว สภาวลักษณะของจิต คือ

อารมณ์วิชานนลกฺขณํ มีการรู้แจ้งอารมณ์เป็นลักษณะ

บุพฺพคมฺรสํ มีการถึงก่อนคือมีความเป็นหัวหน้า คือ เป็นประธานในการ รู้อารมณ์เป็นรส คือ เป็นกิจ

สนฺธานปจฺจุปฺปฐานํ มีการสืบเนื่องกัน คือ เกิดดับสืบต่อกัน เป็นปัจจุပ္ปฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

นามรูป/ทัญฐาน มีนามธรรมและรูปธรรมเป็นปทัฏฐาน คือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

แสดงให้เห็นว่า จิตเป็นสังขารธรรม เป็นสภาพธรรมที่ต้องอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น จะเกิดขึ้นเองตามลำพังลอย ๆ ไม่ได้ ในภูมิที่มีขันธ ๕ จิตย่อมอาศัยนามธรรมและรูปธรรมเป็นปทัฏฐาน คือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ในภูมิซึ่งมีแต่นามธรรม คือ ในรูปพรหมนั้น ไม่มีรูปเลย ในภูมินั้นจิตจึงมีนามธรรม คือ เจตสิกเท่านั้น เป็นปทัฏฐาน คือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ถ. จิตเป็นหัวหน้า ใครเป็นลูกน้อง

ส. เจตสิกที่เกิดร่วมกัน

ถ. พุทธพจน์บทหนึ่งที่ว่า มโนปุพฺพุทฺถมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา ซึ่งท่านแปลว่า จิตถึงก่อน จิตเป็นใหญ่ จิตเป็นประธาน หมายถึงเป็นประธานของเจตสิก ใช่ไหม

ส. ใช่

ถ. และที่ว่ารู้แจ้ง คือ จิตเป็นผู้รู้ เจตสิกไม่รู้หรือ

ส. เจตสิกมี ๕๒ ประเภท ซึ่งแต่ละประเภทก็มีลักษณะ มีกิจการงานของตน ๆ ที่ต่างกันออกไปเป็น ๕๒ ลักษณะ

ถ. ที่ว่าจิตถึงก่อนนั้น ถึงก่อนใคร

ส. ถ้าไม่อุปมา ก็คงยากที่จะเข้าใจ ซึ่งข้อความใน **อภิญญาสาธิต** มีว่า

เปรียบเหมือนเจ้าหน้าที่รักษาเมือง นั่งอยู่ที่ทางสี่แพร่งกลางเมือง ย่อมตรวจตรากำหนดคนที่ผ่านเข้ามาว่า คนนี้เป็นคนประจำ คนนี้มาใหม่ ฉันทพิงทราบข้ออุปมัยฉันทนั้น ข้อนี้สมกับคำที่พระนาคเสนเถระกล่าวไว้ว่า

เหมือนอย่างว่า คนรักษาพระนครนั่งอยู่ที่ถนนสี่แยก ณ ท่ามกลางพระนครแล้ว จะพึงแลเห็นบุรุษที่มาอยู่แต่ทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก ทิศเหนือได้ฉันท บุคคลเห็นรูปได้ด้วยนัยน์ตา พังเสียงด้วยหู ดมกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย รู้สัมผัสอารมณ์ด้วยใจ ก็ย่อมรู้รูป เสียง กลิ่น รส

โผฏฐัพพะ อัมมารมณฺ์นั้น ได้ขัดด้วยวิญญานกัณฺณํนั้น เพราะมุ่งถึงทวาร
ดังที่กล่าวมานี้ จิตนั้นแหละในฐานะที่รู้อารมณ์ จึงชื่อว่าเป็นหัวหน้า คือ เทียวไป
ข้างหน้า ฉะนั้น ท่านจึงเรียกว่า มีความเป็นหัวหน้าเป็นรสะ คือ เป็นกิจ

ท่านผู้ฟังคงติดในพยัญชนะที่ว่า จิตถึงก่อน เป็นธรรมชาติที่ถึงก่อน ใช่ไหม
ฟังดูแล้วก็น่าคิดว่า ถึงอะไรก่อน ไปไหน และไปถึงที่ไหนจึงแสดงว่า จิตเป็นธรรมชาติ
ที่เป็นหัวหน้า ถึงก่อน

คำอุปมา คนที่อยู่ในเมืองตรงกลางสี่แยก ย่อมเห็นสิ่งที่จะมาทั้งทางทิศเหนือ
ทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก คือ โดยทวารแล้ว จิตเป็นสภาพธรรมที่รู้อารมณ์
เช่น ทางตา จิตเห็น ผัสสเจตสิกกระทบ ไม่เห็น สัญญาเจตสิก จำ ไม่เห็น
เวทนาเจตสิก รู้สึก ไม่เห็น แต่จิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ เหมือนคนที่อยู่สี่แยก
ตรงกลาง ไม่ว่าใครจะมาทางทิศใด ทิศตะวันตก ทิศตะวันออก ทิศเหนือ คนที่อยู่
ตรงกลางที่ตรงสี่แยกนี้เห็นก่อน ถูกไหม ถ้าจะหมายความว่า ถึงก่อน หมายความว่า
ถึงเห็นก่อน แต่ว่าโดยสภาพจริง ๆ จิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ ในขณะที่เจตสิกซึ่ง
เกิดกับจิตทั้งหมดกระทำกิจเฉพาะของตน ๆ แต่ไม่ใช่เป็นสภาพที่รู้อารมณ์อย่างจิต

เช่น ผัสสเจตสิกกระทบรูปารมณฺ์ในขณะที่จิตเห็นเกิดขึ้น จิตเห็นเป็นประธาน
เป็นสภาพที่รู้แจ้ง คือ เห็นอารมณ์ แต่ผัสสเจตสิกกระทบกับรูปารมณฺ์เท่านั้น ใน
ขณะที่เวทนาเจตสิกรู้สึกอารมณ์ที่ผัสสเจตสิกกระทบและจิตรู้แจ้ง เวลาที่ผัสสเจตสิก
กระทบจิตรู้แจ้ง สัญญาจำอารมณ์ สัญญาจำ สัญญาทำอย่างอื่นไม่ได้ และเจตสิก
อื่น ๆ ก็กระทำกิจของตน ๆ

เพราะฉะนั้น ที่กล่าวว่า จิตถึงก่อน เพราะว่าจิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ที่
ปรากฏที่ทวาร จึงชื่อว่าเป็นถึงก่อน อุปมาเหมือนกับคนที่อยู่ตรงสี่แยก เห็นก่อนเพราะอยู่
ตรงสี่แยก ไม่ว่าใครจะมาทางทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ก็เห็นก่อน
เพราะอยู่ตรงสี่แยก ฉะนั้น ที่ว่าจิตเป็นสภาพที่ถึงก่อน เป็นใหญ่ เป็นประธาน
ก็โดยนัยนั้น

